

Produktansvar - introduktionsbok

Tredje upplagan

Björn Forssén

Produkten ingår i plattformen
Pedagogiskt Forum Skatt - PFS
www.forssen.com

Produktansvar – introduktionsbok: Tredje upplagan

© Björn Forssén, Advokatfirman Forssén AB
www.forssen.com

Titel: Produktansvar – introduktionsbok: Tredje upplagan

FÖRORD

Produktansvar – introduktionsbok: Tredje upplagan utgör en introduktion till det strikta produktansvaret, som gäller i Sverige sedan den 1 januari 1993 enligt produktansvarslagen (1992:18). Produktansvarslagen bygger på EU:s produktansvarsdirektiv från den 25 juli 1985 (85/374/EEG). Boken baseras främst på produktansvarslagen och regeringens proposition om produktskadelag 1990/91:197. Avslutningsvis lämnas en författningskommentar. Bestämmelserna om CE-märke och betydelsen av en dokumenterad kvalitetssäkring ur bevissynpunkt i samband med skadefall samt Rom II-förordningen om lagvalsregler berörs också något. Dessutom återges hur ett CE-märke och ett EU-miljömärke ska utformas.

Stockholm i november 2019

Björn Forssén

INNEHÅLL

FÖRKORTNINGAR, s. 7

1. DEN NYA METODEN, s. 8

2. CE-MÄRKET OCH EU-MILJÖMÄRKET, s. 10

2.1 ALLMÄNT, s. 10

2.2 MARKNADSKONTROLL, s. 13

2.3 ACKREDITERING OCH ANMÄLAN AV ORGAN SAMT SANKTIONSAVGIFT, s. 14

2.4 TILLVERKARDEKLARATION, s. 15

3. PRODUKTANSVARSLAGENS LYDELSE, s. 17

4. PRODUKTANSVARSLAGEN I FÖRHÅLLANDE TILL EU-RÄTT OCH TILL ANDRA SKADESTÅNDSRÄTTSLIGA REGLER, s. 20

4.1 PRODUKTANSVARSLAGENS FÖRHÅLLANDE TILL EU-DIREKTIVET OM PRODUKTANSVAR, s. 20

4.2 PRODUKTANSVARSLAGEN I FÖRHÅLLANDE TILL SKADESTÅNDSLAGEN SAMT TILL AVTALS- OCH KÖPRÄTTSLIGA REGLER, s. 22

5. FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR PRODUKTANSVAR, s. 25

5.1 ALLMÄNT, s. 25

5.2 SÄKERHETSBRIST, s. 27

5.3 PRODUKT, s. 29

5.3.1 Allmänt, s. 29

5.3.2 Särskilt om datorer, s. 31

5.4 TILLVERKARE, IMPORTÖRER OCH MARKNADSFÖRARE SAMT REGRESSRÄTT, s. 33

5.4.1 Tillverkare, importörer och marknadsförare, s. 33

5.4.2 Regressrätt, s. 34

5.5 KOMPONENTER (DELPRODUKTER), FÖRÄDLINGSPROCESS – ANSVAR I FLERA LED, s. 36

5.6 SKADELIDANDE: PERSONSKADOR OCH SAKSKADOR, s. 37

5.7 ORSAKSSAMBANDET, DEN SKADELIDANDES BEVISBÖRDA, s. 39

5.8 TILLVERKARENS/IMPORTÖRENS/MARKNADSFÖRARENS BEVISBÖRDA (OMKASTAD BEVISBÖRDA), s. 39

5.9 JÄMKNING PÅ GRUND AV SKADELIDANDES MEDVÅLLANDE (*CONTRIBUTORY NEGLIGENCE*), s. 44

5.10 ANSVARSTID, s. 47

6. ROM II-FÖRORDNINGEN OM LAGVALSREGLER, s. 48

BILAGA – EU:s PRODUKTANSVARSDIREKTIV, s. 51

KÄLLFÖRTECKNING, s. 57

SAKREGISTER, s. 59

FÖRKORTNINGAR

Ang., angående

art., artikel/-larna

bet., betänkande

C, curia (om EU-domstolen)

CE, Communautés Européenes

ECLI, European Case Law Identifier/Europeisk identifieringskod för rättspraxis – används i electronic Reports of Cases/Elektroniska rättsfallssamlingen vari fr.o.m. 2012 publikation uteslutande sker av EU-domstolens etc. domar. Publicering sker inte längre i den tryckta formen REG etc.

EEG, Europeiska ekonomiska gemenskaperna

EES, Europeiska ekonomiska samarbetsområdet

EFTA, Europeiska frihandelsorganisationen

EG, Europeiska gemenskaperna

EU, Europeiska unionen

EUDAMED, European database on medical devices

FEUF, Fördraget om EU:s funktionssätt

HD, Högsta Domstolen

ISO, Internationella standardiseringsorganisationen

IVDR, Regulation on in vitro diagnostic medical devices – EU-förordningen 2017/746

kr, kronor

LU, Lagutskottet

MDR, Regulation on medical devices – EU-förordningen 2017/745MDR

men., meningen

m.m., med mera

NCAR, National Competent Authority Report

NJA, Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning I

nr, nummer

PAL, produktansvarslagen (1992:18)

pkt, punkten/-erna

Prop., regeringens proposition

REG, Rättsfallssamling från EU-domstolen, Tribunalen och Personaldomstolen (fr.o.m. 2012 sker publikation uteslutande i Elektroniska rättsfallssamlingen – jfr ang. ECLI)

s., sida/-or

SFS, svensk författningssamling

s.k., så kallade

st., stycket/-na

Swedac, Styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll

t.ex., till exempel

USA, United States of America (Amerikas Förenta Stater)

www, worldwide web

1. DEN NYA METODEN

Europeiska kommissionen presenterade år 1985 en vitbok med ca 300 olika förslag till åtgärder i syfte att senast den 1 januari 1993 upprätta en inre marknad med fri rörlighet för personer, varor, tjänster och kapital.¹ En ny metod för harmonisering av medlemsländernas lagstiftning rörande produkter anvisades i vitboken.² Där i angavs också att betydelsefulla initiativ skulle tas för att få till stånd ömsesidiga erkännanden av utförda provningar och certifieringar för att undvika kostnadskrävande dubbelkontroller.³

Inom den Europeiska unionen (EU) är en av hörnstenarna fördragsbestämmelserna om fri rörlighet för varor, personer, tjänster och kapital samt rörande etablering.⁴ De ger bl.a. uttryck för den allmänna principen om icke-diskriminering.⁵ Bestämmelser om varors fria rörlighet finns i art. 34 och 35 Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (FEUF).⁶ De båda art. anger att kvantitativa import- och exportrestriktioner samt åtgärder med motsvarande verkan är förbjudna.⁷ De enda undantagen därvidlag är de restriktioner som antingen anges i art. 36 FEUF eller som följer av sådana tvingande hänsyn till allmänintresset som erkänts i EU-domstolens praxis.⁸ För övrigt måste restriktionerna vara nödvändiga och proportionerliga.⁹

Emellertid var enbart principen om ömsesidigt erkännande inte tillräcklig, för att åstadkomma en fungerande inre marknad.¹⁰ Därför innehöll vitboken en lista på gemensamma regler som måste beslutas på centrala områden.¹¹ Den påvisade behovet av en omfattande reglering på europeisk nivå.¹² För att uppnå fri rörlighet och undanröja handelshinder inom EU har EU således genom åren utfärdat ett stort antal regler, vilka fastställer bl.a. gemensamma säkerhets- och skyddsnivåer för produkterna och tjänsterna i fråga.¹³ Eftersom reglerna är gemensamma brukar de kallas för harmoniserade regler, och sådana finns för både varor och tjänster men är betydligt fler på varuområdet.¹⁴ När EU ännu inte har utarbetat enhetliga regler tillämpas principen om ömsesidigt erkännande.¹⁵ Innan den nya metoden anvisades i vitboken om förverkligandet av den inre marknaden införde EU förhandsgodkännanden på vissa varuområden.¹⁶ Den ordningen innebar att varor endast kunde släppas ut på marknaden om de hade erhållit myndighetsgodkännande.¹⁷ Under arbetet med vitboken stod det dock klart att uppbyggnad av en ordning med systematiska förhandsgodkännanden på EU-nivå inte skulle

¹ Se prop. 2010/11:80 (Ny lag om ackreditering och teknisk kontroll) s. 35.

² Se prop. 2010/11:80 s. 35.

³ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

⁴ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

⁵ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

⁶ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

⁷ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

⁸ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

⁹ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

¹⁰ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

¹¹ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

¹² Se prop. 2010/11:80 s. 35.

¹³ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

¹⁴ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

¹⁵ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

¹⁶ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

¹⁷ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

vara praktiskt möjlig och inte heller optimal ur säkerhetssynpunkt.¹⁸ Det ansågs inte förenligt med en inre marknad med fri rörlighet på varuområdet att ha ett system med nationella förhandsgodkännanden.¹⁹ I stället har inom EU byggts upp ett system med en ny rollfördelning mellan myndigheter, standardiseringsorgan, provningsorgan och tillverkare.²⁰

Det nya systemet består bl.a. av s.k. hänvisning till standard, bedömning av överensstämmelse, ackreditering, CE-märkning och marknadskontroll och syftar till att på ett smidigt, kostnadseffektivt och enhetligt sätt tillförsäkra att säkra varor omfattas av principen om fri rörlighet på EU:s inre marknad.²¹ Det finns olika sätt på vilka bedömningen av en produkts överensstämmelse med specificerade krav kan ske.²² I EU-lagstiftningen finns det en skala, där det enklaste och för leverantören billigaste sättet är att tillverkaren själv försäkrar att en produkt är tillverkad i överensstämmelse med reglerna i fråga (tillverkardeklaration).²³ Nästa steg i skalan innebär att det krävs att tillverkaren kan uppvisa ett intyg från ett organ för bedömning av överensstämmelse, t.ex. ett laboratorium eller ett certifieringsorgan, om att produkttypen uppfyller ställda krav.²⁴ Genom den nya rollfördelningen i EU-systemet har ansvaret för att visa att produkter uppfyller kraven i lagstiftningen övergått från myndigheterna till tillverkaren, som ska visa att produkter uppfyller kraven genom bedömning av överensstämmelse, innan produkten får släppas ut på marknaden.²⁵

¹⁸ Se prop. 2010/11:80 s. 35.

¹⁹ Se prop. 2010/11:80 s. 35 och 36.

²⁰ Se prop. 2010/11:80 s. 35 och 36.

²¹ Se prop. 2010/11:80 s. 35 och 36.

²² Se prop. 2010/11:80 s. 41.

²³ Se prop. 2010/11:80 s. 41.

²⁴ Se prop. 2010/11:80 s. 41.

²⁵ Se prop. 2010/11:80 s. 35 och 36.

2. CE-MÄRKET OCH EU-MILJÖMÄRKET

2.1 ALLMÄNT

Enligt 14 § lag (2011:791) om ackreditering och teknisk kontroll finns bestämmelser om CE-märkning i art. 30.1-30.5 i förordning (EG) nr 765/2008 och rättsakter som har utformats för vissa produkter i enlighet med rådets resolution av den 7 maj 1985 om en ny metod för teknisk harmonisering och standarder. Lagen om ackreditering och teknisk kontroll ersatte den 1 augusti 2011 lagen (1992:1119) om teknisk kontroll och lagen (1992:1534) om CE-märkning,²⁶ och kompletterar förordningen (EG) nr 765/2008 när det gäller ackreditering och CE-märkning.²⁷ Lagen om ackreditering och teknisk kontroll ska innebära att svensk rätt har anpassats till Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 765/2008, när det gäller ackreditering och CE-märkning.²⁸ Styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll (Swedac) ansvarar, som nationellt ackrediteringsorgan, för ackreditering enligt EU-förordningen i fråga och ska ansvara för övrig ackreditering av organ för bedömning av överensstämmelse.²⁹ CE-märket ska se ut som enligt nedan och bör inte vara mindre än 5 mm.³⁰

CE står för Communautés Européennes, vilket betyder Europeiska gemenskaperna (EG) på franska.³¹ CE-märkningen innebär att tillverkaren eller dennes representant ska märka produkter, som är tillverkade i enlighet med de krav som anges i ett direktiv som utformats enligt den nya metoden, med ett CE-märke.³² Tillverkaren eller dennes representant garanterar genom CE-märkningen att alla grundläggande hälso- och säkerhetskrav enligt respektive direktiv är uppfyllda.³³ Märkningen är också en garanti för att produkten har genomgått föreskrivna förfaranden för bedömning av överensstämmelse.³⁴ CE-märket är i första hand avsett för dem som i medlemsstaterna ska kontrollera att produkter på marknaden uppfyller EU-lagstiftningens krav.³⁵

Genom förordning (EG) nr 765/2008 har gemensamma bestämmelser inom EU antagits för hur CE-märkning ska ske.³⁶ Regler om CE-märket finns även i respektive sektorsdirektiv.³⁷

²⁶ Se pkt 1 ikraftträdandebestämmelserna i lagen om ackreditering och teknisk kontroll.

²⁷ Se 1 § första st. lagen om ackreditering och teknisk kontroll.

²⁸ Se prop. 2010/11:80 s. 1.

²⁹ Se 4 § första och andra st. lagen om ackreditering och teknisk kontroll samt prop. 2010/11:80 s. 1.

³⁰ Se Bilaga II i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 765/2008, som återges på s. 163 i prop. 2010/11:80 – i propositionens Bilaga 4.

³¹ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

³² Se prop. 2010/11:80 s. 43.

³³ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

³⁴ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

³⁵ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

³⁶ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

Reglerna skiljer sig något åt mellan de olika direktiven.³⁸ Emellertid åläggs medlemsländerna vanligtvis en skyldighet att förbjuda eller stoppa marknadsföringen av produkter som felaktigt försetts med CE-märke.³⁹ Andra märken som anger överensstämmelse med t.ex. icke totalharmoniserad EU-lagstiftning, standard eller nationell lagstiftning liksom varumärken är tillåtna, om de inte försämrar läsbarheten av CE-märket eller kan sammanblandas med CE-märket.⁴⁰

Sverige blev EU-medlem 1995 men redan efter Sveriges EES-inträde 1994 infördes, i stället för de tidigare använda riksprovplatserna som verkade i monopolställning, som huvudregel ett s.k. öppet system.⁴¹ Det innebär att kompetensprövande offentliga och enskilda organ kan konkurrera med varandra om provnings- och kontrolluppdrag.⁴² Förändringen nödvändiggjordes av EES-avtalet, eftersom ordningen med riksprovplatser som gav förhandsgodkännande inte var förenligt med EU:s system.⁴³ Med ett öppet system anses dessutom en bättre samordning kunna uppnås mellan frivillig och obligatorisk bedömning av överensstämmelse.⁴⁴ Det har även möjliggjort att provorganen har kunnat anpassa sin verksamhet till efterfrågan på tjänsterna så att upprepad bedömning av samma produkt ur olika aspekter undviks.⁴⁵ Öppna kontrollsystem infördes också på icke harmoniserade områden, och en konsekvens av det öppna systemet är att myndigheternas regler måste vara så entydigt utformade att olika organ, eller tillverkare, bedömer dem på samma sätt.⁴⁶ I systemet med riksprovplatser utvecklade myndigheter och provorgan i stället en informell praxis utifrån det inte alltid tydliga regelverket.⁴⁷

Dessutom finns det ett s.k. EU-miljömärke. Jag går inte närmare in på det i framställningen, och avslutar därför detta avsnitt med att enbart nämna något översiktligt om EU-miljömärket. Enligt 1 § förordningen (2010:282) om EU-miljömärket är Miljömärkning Sverige Aktieförbund behörigt organ enligt art. 4.1 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 66/2010 om ett EU-miljömärke. Förordningen om EU-miljömärket trädde i kraft den 1 juni 2010 och ersatte förordningen (1994:1169) om europeisk miljömärkning. Konsumentverket får meddela föreskrifter om vilka kriterier som i enlighet med EU-kommissionens beslutade åtgärder ska vara uppfyllda för att en produkt ska få märkas med EU-miljömärket.⁴⁸ Enligt Bilaga II i förordning (EG) nr 66/2010 gäller följande beträffande EU-miljömärkets utformning.

EU-miljömärket ska ha följande utformning:

³⁷ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

³⁸ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

³⁹ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

⁴⁰ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

⁴¹ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

⁴² Se prop. 2010/11:80 s. 43.

⁴³ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

⁴⁴ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

⁴⁵ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

⁴⁶ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

⁴⁷ Se prop. 2010/11:80 s. 43.

⁴⁸ Se 2 § förordningen (2010:282) om EU-miljömärket.

Etikett

Valfri etikett med textruta (aktörens möjlighet att använda textrutan och text anges i de relevanta produktgruppskriterierna):

EU-miljömärkets registreringsnummer ska också anges på produkten. Det ska anges på följande sätt:

xxxx betecknar registreringslandet, yyy betecknar produktgruppen och zzzzz betecknar det nummer som tilldelats av det behöriga organet.

Etiketten, den valfria etiketten med textruta och registreringsnumret ska tryckas antingen i två färger (Pantone 347 grön för blommans blad och stjälk, "€"-symbolen, webbadressen och EU-akronymet och Pantone 279 för allt annat, text och kanter) eller i svart på vitt eller i vitt på svart.

2.2 MARKNADSKONTROLL

Genom införandet av ett öppet system – se närmast föregående avsnitt – har myndigheternas roll begränsats till regelgivning och tillsyn av att reglerna följs.⁴⁹ Tillsynen bedrivs främst genom s.k. marknadskontroll, vilket innebär kontroll på marknaden av att produkter uppfyller ställda krav.⁵⁰ Marknadskontrollens syfte är att säkerställa en hög skyddsnivå för människors hälsa och säkerhet, undanröja farliga produkter samt upprätthålla respekten för och identifiera brister i regelverket.⁵¹ En likvärdig marknadskontroll i hela EU är nödvändig för att upprätthålla principerna om fri rörlighet och för att förhindra konkurrensen snedvrids.⁵²

Begreppet marknadskontroll är unionsrättsligt och infördes i Sverige i samband med EES-inträdet.⁵³ Marknadskontroll utgör en särskild form av myndighetstillsyn som syftar till att säkerställa att produkter som släpps ut på marknaden eller tas i bruk första gången uppfyller föreskrivna krav.⁵⁴ I art. 2.17 i förordning (EG) nr 765/2008 definieras begreppet marknadskontroll som den verksamhet som bedrivs och de åtgärder som vidtas av de offentliga myndigheterna för att se till att produkterna överensstämmer med de krav som fastställs i relevant harmoniserad unionslagstiftning och inte hotar hälsan, säkerheten eller andra aspekter av skyddet av allmänintresset.⁵⁵ Marknadskontroll omfattar inte kontroll i konstruktions- och tillverkningskedet eller återkommande kontroll eller besiktning för att kontrollera om en produkt i användning fortfarande uppfyller kraven i regelverket trots förslitningar.⁵⁶ Genom införandet av den nya metoden har marknadskontrollen fått en stor betydelse.⁵⁷ Den nya metoden har medfört att den nämnda tidigare obligatoriska förhandskontrollen av produkter har ersatts med ett system där huvudregeln är att tillverkare på annat sätt ska intyga att produkter uppfyller de krav som ställs.⁵⁸ Myndigheterna kontrollerar således produkter efter att dessa har släppts ut på marknaden.⁵⁹ Det sker i regel genom stickprovsvisa undersökningar av produkter på marknaden.⁶⁰ Marknadskontrollen är särskilt viktig för att den inre marknaden utan gränshinder ska kunna fungera.⁶¹ EU-direktiv enligt den nya metoden förutsätter oftast att EU:s medlemsländer utför marknadskontroll.⁶² Medlemsstaterna förväntas således vara aktiva med att övervaka att de produkter som förekommer på marknaden verkligen uppfyller de krav som är angivna i direktiven och att föreskrivna förfaranden för bedömning av överensstämmelse följs.⁶³ Skyldigheten brukar uttryckas i generella termer av att medlemsstaterna ska vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att endast produkter som uppfyller kraven i direktivet

⁴⁹ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁵⁰ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁵¹ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁵² Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁵³ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁵⁴ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁵⁵ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁵⁶ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁵⁷ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁵⁸ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁵⁹ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁶⁰ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁶¹ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁶² Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁶³ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

får finnas på marknaden.⁶⁴ I produktsäkerhetsdirektivet (2001/95/EG) finns emellertid en uttrycklig skyldighet för medlemsstaterna att utöva marknadskontroll.⁶⁵

Marknadskontrollen i Sverige kan i princip sägas utföras i två steg, där det första steget innebär myndighetens övervakning av marknaden, direkt genom inspektion eller indirekt med hjälp av olika informationskällor.⁶⁶ I steg två ska de upptäckta problemen åtgärdas, vilket kan ske genom frivillig rättelse från berörda företags sida eller genom tvingande myndighetsåtgärder.⁶⁷ Myndigheterna – t.ex. Swedac eller Konsumentverket – ska kontrollera att produkterna på marknaden är säkra, men ansvaret för att så är fallet ligger på tillverkaren eller importören själv,⁶⁸ och myndighetskontrollen sker först när varorna finns på marknaden.

Produktsäkerhetslagen (1988:1604) ersattes den 1 juli 2004 av en ny lag med samma namn, produktsäkerhetslagen (2004:451).⁶⁹ Tillsammans med produktsäkerhetsförordningen (2004:469) ska produktsäkerhetslagen anses ha genomfört Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/95/EG av den 3 december 2001 om allmän produktsäkerhet, det s.k. produktsäkerhetsdirektivet, i den svenska lagstiftningen.⁷⁰ Den nya produktsäkerhetslagen ska i likhet med föregångaren tillämpas på konsumentvaror och konsumenttjänster som tillhandahålls i näringsverksamhet samt på konsumentvaror som tillhandahålls i offentlig verksamhet, och gälla vid risker för personskada men inte när riskerna endast avser egendomsskador.⁷¹ Se för övrigt särskilt om byggprodukters lämplighet och utsläppande på marknaden, m.m., 8 kap. plan- och bygglagen (2010:900).

2.3 ACKREDITERING OCH ANMÄLAN AV ORGAN SAMT SANKTIONSAVGIFT

Swedac ansvarar, som nämnts i avsnitt 2.1, för ackreditering enligt förordningen (EG) nr 765/2008 och ska ansvara för övrig ackreditering av organ för bedömning av överensstämmelse. Swedac beslutar i fråga om ackreditering enligt art. 5.1 i den EG-förordningen och ackreditering beviljas i form av ackrediteringsintyg, som gäller för viss tid eller tills vidare och ska innehålla de villkor som gäller för ackrediteringen.⁷² Swedac beslutar om begränsning eller återkallelse av ett ackrediteringsintyg enligt art. 5.4 i EG-förordningen, och får bestämma att ett sådant beslut ska gälla med omedelbar verkan.⁷³

Om ett organ för bedömning av överensstämmelse begär att få bli utsett och anmält för uppgifter i samband med bedömning av överensstämmelse, ska Swedac i samråd med berörda myndigheter avgöra om organet uppfyller kraven för den uppgift som anmälan avser enligt harmoniserad unionslagstiftning, eller avtal som EU träffat med tredje land.⁷⁴ Beträffande fall med krav enligt harmoniserad unionslagstiftning ska Swedacs bedömning ske genom

⁶⁴ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁶⁵ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁶⁶ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁶⁷ Se prop. 2010/11:80 s. 44.

⁶⁸ Se ang. näringsidkares självständiga ansvar för sin produkt även NJA 1977 s. 788.

⁶⁹ Se pkt 1 i ikraftträdandebestämmelserna i produktsäkerhetslagen (2004:451).

⁷⁰ Se 1 § andra st. produktsäkerhetslagen och 1 § produktsäkerhetsförordningen samt prop. 2003/04:121 (Ny produktsäkerhetslag) s. 1.

⁷¹ Se prop. 2003/04:121 s. 1.

⁷² Se 5 § lag om ackreditering och teknisk kontroll.

⁷³ Se 6 § lag om ackreditering och teknisk kontroll.

⁷⁴ Se 7 § första st. lag om ackreditering och teknisk kontroll.

ackreditering, om inget annat är föreskrivet.⁷⁵ Sådana organ som avses beträffande avtal som EU har träffat med tredje land ska anses uppfylla kraven i motsvarande mån för den uppgift som anmälan avser om de visas uppfylla kraven i tillämpliga standarder genom ackreditering eller likvärdigt förfarande.⁷⁶ Swedac fattar beslut om att utse organ för anmälan.⁷⁷ När ett organ har utsetts för bedömning av överensstämmelse enligt harmoniserad unionslagstiftning, ska Swedac anmäla organet till EU-kommissionen och de andra medlemsstaterna samt underrätta EU-kommissionen och de andra medlemsstaterna om ändringar i anmälan.⁷⁸ När ett organ har utsetts avseende fall där EU har träffat avtal med tredje land, ska Swedac anmäla organet till EU-kommissionen samt underrätta denna om ändringar i anmälan.⁷⁹ Swedac får besluta att begränsa eller, tillfälligt eller helt, återkalla en anmälan av organ för bedömning av överensstämmelse om det anmälda organet inte längre uppfyller kraven för att få utföra de uppgifter som det anmälts för, eller allvarligt har underlåtit att fullgöra sina skyldigheter.⁸⁰ Swedac får bestämma att ett beslut om begränsning eller återkallelse av en anmälan av ett organ ska gälla med omedelbar verkan.⁸¹

Enligt 23 § lagen om ackreditering och teknisk kontroll får Swedac ta ut sanktionsavgift av den som oriktigt har uppgett sig vara ackrediterad eller anmäld av Swedac för uppgifter i samband med bedömning av överensstämmelse. Sanktionsavgift får tas ut med ett belopp bestämt med hänsyn till överträdelsens art och omfattning, vad som är känt om den avgiftsskyldiges ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt.⁸² Om en överträdelse är ursäktlig eller det av annan anledning skulle vara oskälig att ta ut sanktionsavgift ska befrielse ske helt eller delvis från sanktionsavgift.⁸³ Det gäller även om något yrkande om befrielse från sanktionsavgift inte har framställts.⁸⁴ Sanktionsavgift enligt 23 § lagen om ackreditering och teknisk kontroll ska bestämmas till lägst 5 000 kr och högst 1 000 000 kr.⁸⁵

2.4 TILLVERKARDEKLARATION

Den nya metoden har, som nämnts,⁸⁶ inneburit att ett öppet system har införts för teknisk provning och kontroll, och det innebär, som också har nämnts, att de obligatoriska förhandsgodkännandena har avskaffats inom de produktområden som berörs.⁸⁷ Huvudregeln är därmed numera att tillverkaren själv ska intyga att produkten uppfyller de krav som ställs i berörda direktiv, s.k. tillverkardeklaration, men det finns undantag.⁸⁸ Exempelvis förutsätts i vissa fall att tillverkaren till stöd för intygandet har ett certifierat kvalitetssystem, t.ex. ISO 9000, eller inhämtar, genom s.k. tredjepartscertifiering, en bedömning av ett oberoende organ

⁷⁵ Se 7 § andra st. lag om ackreditering och teknisk kontroll.

⁷⁶ Se 7 § tredje st. lag om ackreditering och teknisk kontroll.

⁷⁷ Se 8 § lag om ackreditering och teknisk kontroll.

⁷⁸ Se 9 § första st. lag om ackreditering och teknisk kontroll.

⁷⁹ Se 9 § andra st. lag om ackreditering och teknisk kontroll.

⁸⁰ Se 10 § första st. lag om ackreditering och teknisk kontroll.

⁸¹ Se 10 § andra st. lag om ackreditering och teknisk kontroll.

⁸² Se 26 § första st. lag om ackreditering och teknisk kontroll.

⁸³ Se 27 § första st. lag om ackreditering och teknisk kontroll.

⁸⁴ Se 27 § andra st. lag om ackreditering och teknisk kontroll.

⁸⁵ Se 17 § förordning (2011:811) om ackreditering och teknisk kontroll, som den 1 augusti 2011 ersatte förordningen (2005:894) om teknisk kontroll.

⁸⁶ Se avsnitt 2.1.

⁸⁷ Se prop. 2010/11:80 s. 38.

⁸⁸ Se prop. 2010/11:80 s. 38.

för bedömning av överensstämmelse (se närmast föregående avsnitt), ett s.k. anmält organ (*notified body*), om att produkten uppfyller de väsentliga kraven innan den släpps ut på marknaden.⁸⁹ När föreskriven kontroll har genomförts och tillverkaren har intygat att ställda krav har uppfyllts ska, om detta föreskrivs, produkten CE-märkas, och därefter får produkten släppas ut på marknaden.⁹⁰ Myndigheternas roll har genom detta system, som nämnts,⁹¹ begränsats till att omfatta ansvar för lagstiftningen samt att genom marknadskontroll utöva tillsyn på marknaden av att reglerna följs.⁹² Kvalitetssäkring genom t.ex. ISO 9000-certifiering kan enligt min mening sägas fungera som en dokumentation för att kunna åsätta ett CE-märke och som bevisning vad gäller befrielse från ansvar för skador uppkomna i samband med användning av produkten i fråga. Enbart att åsätta produkten CE-märke medför emellertid inte frihet från produktansvar för eventuella skador som en säkerhetsbrist hos produkten kan förorsaka, utan ett tillräckligt beaktande av säkerhetsaspekter beträffande produkten vid tillverkningen av densamma måste kunna ledas i bevis, och det är detta som enligt min mening är den viktigaste fördelen med att tillämpa t.ex. ISO 9000 i sitt företag.

⁸⁹ Se prop. 2010/11:80 s. 38 samt, ang. bl.a. ISO 9000-serien, www.iso.org, dvs. hemsidan för the International Organization for Standardization (Internationella standardiseringsorganisationen – ISO).

⁹⁰ Se prop. 2010/11:80 s. 38.

⁹¹ Se avsnitt 2.2.

⁹² Se prop. 2010/11:80 s. 38.

3. PRODUKTANSVARSLAGENS LYDELSE

Förutsättningar för skadestånd

1 § Skadestånd enligt denna lag betalas för personskada som en produkt har orsakat på grund av en säkerhetsbrist.

Skadestånd enligt denna lag betalas också för sakskada som en produkt på grund av en säkerhetsbrist har orsakat på egendom som till sin typ vanligen är avsedd för enskilt ändamål, om den skadelidande vid tiden för skadan använde egendomen huvudsakligen för sådant ändamål. Skador på själva produkten ersätts dock inte.

2 § Med produkter avses i denna lag lösa saker. En produkt som har infogats eller på annat sätt blivit en beståndsdel i någon annan lös egendom eller i fast egendom skall alltjämt anses i lagens mening utgöra en produkt för sig.

Om en skada har uppstått till följd av en säkerhetsbrist hos en produkt som utgör en beståndsdel i en annan produkt, skall båda produkterna anses ha orsakat skadan.

3 § En produkt har en säkerhetsbrist, om produkten inte är så säker som skäligen kan förväntas. Säkerheten skall bedömas med hänsyn till hur produkten kunnat förutses bli använd och hur den har marknadsförts samt med hänsyn till bruksanvisningar, tidpunkt då produkten satts i omlopp och övriga omständigheter.

4 § Lagen gäller inte skador som omfattas av lagen (2010:950) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor. [*Min not*⁹³]

5 § Avtalsvillkor som inskränker ansvaret enligt denna lag är utan verkan

Skadeståndsskyldiga

6 § Skadeståndsskyldiga enligt denna lag är

1. den som har tillverkat, frambringat eller insamlat den skadegörande produkten,
2. den som har importerat produkten till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet för att sätta den i omlopp där,
3. den som för att sätta produkten i omlopp har importerat den från en stat som ingår i Europeiska frihandelsorganisationen (EFTA-stat) till Europeiska gemenskapen (EG) eller från EG till en EFTA-stat eller från en EFTA-stat till en annan EFTA-stat, och
4. den som har marknadsfört produkten som sin genom att förse den med sitt namn eller varumärke eller något annat särskiljande kännetecken.

Första stycket 3 gäller inte vid import mellan stater som har ratificerat konventionen den 16 september 1988 om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område, om en dom i importlandet till den skadelidandes förmån mot någon som är skadeståndsskyldig enligt första stycket 1, 2 eller 4 är verkställbar enligt konventionen i den stat där den skadeståndsskyldige har hemvist. [*Min not*⁹⁴]

⁹³ Jfr SFS 2010:975. Lagen (2010:950) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor har ersatt atomansvarighetslagen (1968:45), som tidigare angavs i 4 § produktansvarslagen (1992:18), PAL.

⁹⁴ Enligt SFS 1992:1137 har regeringen fått sätta 6 och 7 §§ i kraft vid en senare tidpunkt än den 1 januari 1993,

7 § Framgår det inte av en skadegörande produkt som är tillverkad, frambringad eller insamlad här i landet vem som är skadeståndskyldig enligt 6 §, är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd enligt denna lag, om han inte inom den i tredje stycket angivna tiden anvisar någon som har tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller marknadsfört den som sin eller tillhandahållit den för honom.

Framgår det inte av en importerad produkt som har orsakat skada vem som är importör enligt 6 § första stycket 2 eller 3, är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd enligt denna lag, om han inte inom den i tredje stycket angivna tiden anvisar en importör som anges i 6 § första stycket 2 eller 3 eller den som har tillhandahållit produkten för honom.

En anvisning enligt första eller andra stycket skall ges inom en månad efter det att den skadelidande framställt krav på ersättning eller på annat sätt påkallat en sådan anvisning. [*Min not*⁹⁵]

8 § Skadeståndsskyldig enligt 6 eller 7 § är inte den som

1. visar att han inte har satt produkten i omlopp i en näringsverksamhet,
2. gör sannolikt att säkerhetsbristen inte fanns när han satte produkten i omlopp,
3. visar att säkerhetsbristen beror på att produkten måste stämma överens med tvingande föreskrifter som har meddelats av en myndighet, eller
4. visar att det på grundval av det vetenskapliga och tekniska vetandet vid den tidpunkt då han satte produkten i omlopp inte var möjligt att upptäcka säkerhetsbristen.

Avräkning vid sakskada

9 § När ersättning för sakskada bestäms enligt denna lag avräknas ett belopp om 3 500 kr.

Skadelidandes medvållande

10 § Skadestånd enligt denna lag jämkas efter vad som är skäligt, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. [*Min not*⁹⁶]

Regressrätt

11 § I den mån någon är skyldig att ersätta en skada enligt denna lag, har den som enligt 31 § konsumentköplagen (1990:932) eller 31 § fjärde stycket konsumenttjänstlagen (1985:716) har lämnat ersättning för skadan rätt att av honom återfå vad han betalat.

som annars är ikraftträdandedatumet för PAL. Sålunda har SFS 1992:1137 enligt regeringens förordning SFS 1993:1646 trätt i kraft den 1 januari 1994 i förhållande till andra EFTA-stater än Liechtenstein och Schweiz. Genom regeringens förordning SFS 1995:1185 har SFS 1992:1137 trätt i kraft den 1 december 1995 också i förhållande till Liechtenstein. Idag gäller således 6 och 7 §§ inte i förhållande till EFTA-staten Schweiz. Ang. konventionen i fråga: EU:s och EFTA:s stater antog i Lugano den 16 september 1988 en parallellkonvention till EU-ländernas Brysselkonvention av den 27 september 1968 om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område (se prop. 1992/93:38 s. 17).

⁹⁵ Se not vid 6 §.

⁹⁶ Tidigare 10 § är numera, genom SFS 1992:1137, betecknad 11 §.

Preskription

12 § Den som vill ha ersättning enligt denna lag skall väcka talan inom tre år från det att han fick eller borde ha fått kännedom om att fordringen kunde göras gällande.

Talan om ersättning måste dock väckas inom tio år från det att den som påstås vara skadeståndsskyldig satte den skadegörande produkten i omlopp.

Den som inte väcker talan i tid har inte rätt till ersättning.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993
2. Lagen tillämpas inte mot någon som har satt den skadegörande produkten i omlopp före ikraftträdandet.

4. PRODUKTANSVARSLAGEN I FÖRHÅLLANDE TILL EU-RÄTT OCH TILL ANDRA SKADESTÅNDSRÄTTSLIGA REGLER

4.1 PRODUKTANSVARSLAGENS FÖRHÅLLANDE TILL EU-DIREKTIVET OM PRODUKTANSVAR

Sedan produktansvarslagen (1992:18), PAL,⁹⁷ trädde ikraft den 1 januari 1993 har Sverige först anslutit sig till EES den 1 januari 1994 och från och med den 1 januari 1995 är Sverige fullvärdig medlem i EU. EU:s produktansvarsdirektiv från den 25 juli 1985 (85/374/EEG)⁹⁸ var Sverige sålunda tvunget att implementera i sin lagstiftning i och med medlemskapet i EG, men utvecklingen föregreps genom att PAL infördes redan den 1 januari 1993. Genom medlemskapet i EU gäller emellertid EU-domstolens praxis som tolkningsdatum före de svenska förarbetena till PAL, och de svenska domstolarna kan vid uttolkningen av PAL vända sig till EU-domstolen för förhandsbesked om förenligheten med direktivet. Av den anledningen kan det vara av intresse att säga något om PAL:s förhållande till det direktiv varpå PAL bygger, dvs. EU-direktivet om produktansvar – nämnda direktiv 85/374/EEG.⁹⁹

Lagutskottet (1991/92:LU14) angav också att propositionen (prop. 1990/91:197) till PAL bygger på EU-direktivet om produktansvar,¹⁰⁰ och konstaterade att propositionens förslag stod i överensstämmelse med direktivet.¹⁰¹ Enligt direktivet undantas visserligen obearbetade lantbruksråvaror och jaktprodukter från direktivets tillämpningsområde, men i art. 15.1a ges medlemsländerna möjlighet att bestämma att även sådana produkter ska omfattas.¹⁰² Direktivet föreskriver endast ett absolut undantag (art. 14), nämligen för skada som uppstår genom en atomolycka – radiologisk olycka – och som täcks av internationella konventioner som medlemsstaterna har ratificerat.¹⁰³ En bestämmelse, som emellertid är av intresse i detta sammanhang, är art. 13 i direktivet. Enligt den art. ska direktivet inte påverka skadelidandes rättigheter enligt de skadeståndsregler som gällde då direktivet meddelades.¹⁰⁴ Regeln innebär att såväl allmänna skadeståndsrättsliga regler som särskilda bestämmelser om ersättningsskyldighet får behållas vid sidan av de regler som ska gälla enligt direktivet.¹⁰⁵ Utskottet hade den principiella uppfattningen att PAL borde ges ett så heltäckande tillämpningsområde som möjligt och således gälla även för produktskador som vid dess ikraftträdande reglerades av speciella skadeståndsregler.¹⁰⁶

Vad särskilt angår läkemedelsskador erinrade utskottet om att den svenska

⁹⁷ I propositionen 1990/91:197 benämndes lagförslaget produktskadelagen, men den slutliga benämningen blev produktansvarslagen, som förkortas PAL. Termen produktansvar torde för övrigt vara en översättning av engelskans *product liability* (se prop. 1990/91:197 s. 85).

⁹⁸ Se BILAGA, där EU:s produktansvarsdirektiv återges i sin helhet.

⁹⁹ Se prop. 1990/91:197 (Produktskadelag) s. 1.

¹⁰⁰ Se bet. 1991/92:LU14 (Produktansvar) s. 1 och 5.

¹⁰¹ Se bet. 1991/92:LU14 s. 7.

¹⁰² Se bet. 1991/92:LU14 s. 7.

¹⁰³ Se bet. 1991/92:LU14 s. 7.

¹⁰⁴ Se bet. 1991/92:LU14 s. 7.

¹⁰⁵ Se bet. 1991/92:LU14 s. 7.

¹⁰⁶ Se bet. 1991/92:LU14 s. 7.

läkemedelsförsäkringen utgör en kollektiv försäkring.¹⁰⁷ Utskottet noterade att försäkringstagarna, dvs. företag som tillverkar eller importerar läkemedel, frivilligt hade åtagit sig att ersätta läkemedelsskada och försäkrat detta åtagande hos ett särskilt konsortium.¹⁰⁸ En frivillig försäkring utgör emellertid enligt utskottets mening inte ett sådant särskilt ansvarssystem som enligt EU-direktivets i fråga art. 13 kan ersätta ett lagreglerat ansvar.¹⁰⁹ Utskottet noterade emellertid att det, med utgångspunkt i att EU-direktivet, inte är möjligt att genom lagstiftning göra läkemedelsförsäkringen till ett obligatorium.¹¹⁰ Utskottet utgick dock från att läkemedelsföretagen även i framtiden känner sitt ansvar och bibehåller läkemedelsförsäkringen som ett komplement till PAL.¹¹¹ Tillämpningsområdet för EU:s produktansvarsdirektiv och därmed PAL omfattar inte ansvar för personer som vid tillhandahållande av vård på sjukhus använt anordning eller produkt med säkerhetsbrist som de inte har tillverkat i egenskap av tillverkare enligt art. 3 i direktivet,¹¹² trots att tjänstemottagaren därigenom vållats skada.¹¹³ I stället får rätt till patientskadeersättning i sådant fall prövas enligt patientskadelagen (1996:799) eller krav ställas enligt skadeståndslagen (1972:207). Se för övrigt angående särskilda regler om straffansvar m.m. 16 kap. läkemedelslagen (2015:315), 9 kap. 1-3 §§ lag (2009:366) om handel med läkemedel och 9-10 §§ lag (2012:595) om införsel av och handel med sprutor och kanyler.

Läkemedelsverket informerar på sin hemsida (www.lakemedelsverket.se) om att registrering av medicintekniska produkter ska ske hos Läkemedelsverket enligt EU-förordning 2017/745 (MDR)¹¹⁴ och EU-förordning 2017/746 (IVDR)¹¹⁵ fram till dess att den öppna versionen av EUDAMED (European database on medical devices) är på plats. EUDAMED är en central databas inom EU och har varit i drift sedan 2004. Den består i fem olika delar: en för vardera aktörer, produkter, certifikat, olyckor och tillbud samt kliniska prövningar. Läkemedelsverket överför information om registrerade aktörer, produkter, svenska certifikat, myndighetsrapporter (NCAR, National Competent Authority Report) samt kliniska prövningar av medicintekniska produkter till EUDAMED. Det är svenska tillverkare och auktoriserade representanter som tillverkar och släpper ut medicintekniska produkter enligt någon av förordningarna MDR och IVDR som ska genomföra registreringen hos Läkemedelsverket. Registreringen sker för att underlätta Läkemedelsverkets kontroll av de medicintekniska produkter som har släppts ut på den svenska marknaden av tillverkare som är etablerade i Sverige eller som har en auktoriserad representant etablerad i Sverige. Det är tillverkaren av en medicinteknisk produkt som försäkrar att de produkter som omfattas av anmälan om registrering uppfyller gällande krav i lagen (1993:584) om medicintekniska produkter och MDR eller IVDR. Läkemedelsverket uppmärksammar på sin hemsida att en registrering av en medicinteknisk produkt hos Läkemedelsverkets *inte* innebär att Läkemedelsverket på något sätt har godkänt produkterna. Läkemedelsverket kan emellertid fatta beslut om marknadsförbud för de produkter som inte uppfyller gällande krav. Genom MDR och IVDR ska den existerande

¹⁰⁷ Se bet. 1991/92:LU14 s. 7.

¹⁰⁸ Se bet. 1991/92:LU14 s. 7.

¹⁰⁹ Se bet. 1991/92:LU14 s. 7.

¹¹⁰ Se bet. 1991/92:LU14 s. 7.

¹¹¹ Se bet. 1991/92:LU14 s. 7.

¹¹² Se BILAGA och avsnitt 5.4.1.

¹¹³ Se pkt 39 i EU-målet C-495/10 (Dutruex och Caisse primaire d'assurance maladie du Jura).

¹¹⁴ MDR står för: Regulation on medical devices.

¹¹⁵ IVDR står för: Regulation on in vitro diagnostic medical devices.

EUDAMED utvidgas, och EU-kommissionen anger (på www.ec.europa.eu), att det arbetet ska vara klart i maj 2022.

De svenska domstolarna ska tolka PAL i förhållande till syftet med bestämmelserna i EU-direktivet om produktansvar, eftersom art. 288 tredje st. FEUF innebär att ett direktiv är bindande för EU:s medlemsstater med avseende på det resultat som ska uppnås med direktivet och medlemsstaten enbart har kompetensen att bestämma form och tillvägagångssätt för genomförandet av direktivet.¹¹⁶ Även om utskottet ansåg att PAL står i överensstämmelse med direktivet, kan det finnas oklara fall där den svenska domstolen måste begära förhandsavgörande från EU-domstolen enligt art. 267 tredje st. FEUF, och då är det bindande för den svenska domstolen. För en part kan det således finnas anledning att erinra om förekomsten av EU-domar eller av värdet av att domstolen under processen begär ett förhandsavgörande hos EU-domstolen.

4.2 PRODUKTANSVARSLAGEN I FÖRHÅLLANDE TILL SKADESTÅNDSLAGEN SAMT TILL AVTALS- OCH KÖPRÄTTSLIGA REGLER

De svenska produktansvarsbestämmelserna återfinns i PAL, som trädde i kraft den 1 januari 1993, och som bygger på EU:s produktansvardsdirektiv.¹¹⁷ Den ovan berörda produktsäkerhetslagen avser, som nämnts,¹¹⁸ både varor och tjänster,¹¹⁹ medan PAL endast omfattar produkter som utgör varor – varvid uttrycks att PAL med produkter avser lösa saker.¹²⁰ Den grundläggande principen i PAL är att den som tillverkar, importerar eller marknadsför en produkt ska vara strikt ansvarig för skador som orsakas av en säkerhetsbrist i produkten.¹²¹ Den skadelidande konsumenten behöver sålunda inte visa att tillverkaren, importören eller marknadsföraren har varit vårdslös (culpös) och att vårdslösheten har orsakat skadan, vilket hade varit fallet om endast skadeståndslagen (1972:207) kunnat åberopas.¹²²

Den skadelidande behöver inte heller bevisa att köprättsligt fel föreligger. Den skadelidande konsumenten behöver överhuvudtaget inte stå i något avtalsförhållande med tillverkaren, importören eller marknadsföraren.¹²³

Den skadelidande konsumenten kan för övrigt åberopa skadeståndslagen i de delar som PAL inte täcker ifrågavarande situation, t.ex. om en produkt har orsakat sakskada på annat än konsumentegendom.¹²⁴ Högsta domstolen (HD) nämner i NJA 2001 s. 309 att PAL, vad gäller sakskada, är begränsad till ersättning för skada på konsumentegendom. Vad som gäller beträffande skadeståndsansvar mellan näringsidkare lämnades enligt HD utanför PAL. Om PAL sålunda inte kan tillämpas – som när en skada har skett på *företagsegendom* och inte på *konsumentegendom* – får den skadelidande näringsidkaren stödja sig i första hand på avtalet med den andre näringsidkaren eller, om parterna inte är jämnstarka näringsidkare, på allmänna

¹¹⁶ Se prop. 1990/91:197 s. 11.

¹¹⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 1.

¹¹⁸ Se avsnitt 2.2.

¹¹⁹ Se 1 § första st. produktsäkerhetslagen.

¹²⁰ Se 2 § första st. första men. PAL.

¹²¹ Se 1 § första st. PAL samt prop. 1990/91:197 s. 24 och 112. Se även avsnitt 5.4.1.

¹²² Se prop. 1990/91:197 s. 24.

¹²³ Se prop. 1990/91:197 s. 27.

¹²⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 38-40.

avtalsrättsliga och köprättsliga regler. Slutligen har den skadelidande näringsidkaren att falla tillbaka på andra skadeståndsrättsliga regler – i sista hand på skadeståndslagen och den allmänna culparegeln, vilket innebär att denne måste visa på vårdslöshet (culpa) hos tillverkaren.¹²⁵

HD noterar i NJA 2001 s. 309, med hänvisning till förarbetena till PAL, att lagstiftaren ansåg det opåkallat att ingripa med tvingande skadeståndsrättslig lagstiftning i förhållandet mellan näringsidkare, eftersom det ofta finns jämnstarka avtalsparter på båda sidor, vilka önskar få till stånd ett avtal som är individuellt anpassat efter förhållandena i det enskilda fallet. HD anger även att det i förarbetena också framhölls att näringsidkare normalt sett försäkras sig mot risken för skador på företagsegendom.¹²⁶ HD anförde vidare i NJA 2001 s. 309, att även om lagstiftaren sålunda tog avstånd från att låta PAL omfatta produktskador på egendom i näringsverksamhet, hindrar det inte att ett ansvar för sådana skador kan komma i fråga i näringsverksamhet, ”åtminstone inte när frånvaron av skadebringande egenskaper har ’särskilt utfästs’”, varvid HD hänvisade till 40 § tredje st. köplagen (1990:931).¹²⁷ HD ansåg att en sådan tillämpning är i överensstämmelse med art. 13 i EU-direktivet om produktansvar, vilken innebär att en skadelidande kan ha rättigheter enligt rättsreglerna om ansvar i eller utanför avtalsförhållanden.¹²⁸

PAL kan inte avtalas bort, men i de fall då den skadelidande konsumenten står i avtalsförhållande till den som ansvarar enligt PAL ska han kunna grunda sitt ersättningsanspråk antingen på de avtalsrättsliga reglerna eller på PAL. Medför ingånget avtal bättre villkor än PAL för att få ersättning, väljer den skadelidande givetvis att grunda sitt ersättningsanspråk på avtalet.

När ett skadefall i och för sig omfattas av PAL men en därav följande fråga, t.ex. om ersättningens bestämmande eller om jämningsregler (varom mera nedan), inte regleras särskilt i PAL, gäller – i enlighet med 1 kap. 1 § skadeståndslagen – skadeståndslagens regler som utfyllande bestämmelser.¹²⁹

Om förhållandet mellan PAL och köprätten kan allmänt sägas följande:

- Reglerna i köplagen tillämpas inte på ersättning för förlust som köparen lider genom att den sålda varan orsakar skada på person eller på annan egendom än den sålda varan.¹³⁰ Om fråga är om skada som produkten förorsakar på annan egendom än själva produkten, får den skadelidande i stället undersöka om PAL eller skadeståndslagen är tillämpliga.
- Beträffande personskador gäller detsamma enligt konsumentköplagen (1990:932).

¹²⁵ Se prop. 1990/91:197 s. 38 och 39.

¹²⁶ HD hänvisade i dessa hänseenden till prop. 1990/91:197 s. 38.

¹²⁷ Enligt 40 § tredje st. köplagen har köparen alltid rätt till ersättning, om felet eller förlusten beror på försummelse på säljarens sida eller ”om varan vid köpet avvek från vad säljaren särskilt har utfäst”.

¹²⁸ Jfr ang. art. 13 i EU-direktivet om produktansvar: avsnitten 4.1 och 5.1.

¹²⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 38 och 77.

¹³⁰ Se 67 § första st. andra men. köplagen. För övrigt har EU-kommissionen den 11 oktober 2011 lämnat ett förslag till en gemensam europeisk köplag baserad på valfrihet – se www.europa.eu.

Däremot är konsumentköplagen tillämplig på sakskador.¹³¹ Enligt 31 § konsumentköplagen omfattar säljarens skadeståndsskyldighet på grund av fel på varan även skada som till följd av felet uppkommer på annan egendom som tillhör köparen eller någon medlem av dennes hushåll och är avsedd huvudsakligen för ändamål som faller utanför näringsverksamhet, dvs. huvudsakligen avsedd för enskilt ändamål. Säljarens produktansvar på köprättslig grund inverkar inte på det ansvar som tillverkare och andra har enligt PAL.¹³² Regeln i 11 § PAL ger dock säljaren regressrätt mot den som är skadeståndsskyldig för skadan enligt PAL.¹³³

- Av 2 § första st. andra men. PAL framgår att en produkt inte förlorar sin karaktär av självständig produkt, om den infogas som beståndsdel i annan egendom.¹³⁴ Den regeln kan medföra svårigheter beträffande gränsdragningen mellan det köprättsliga ansvaret för skador på själva produkten och ansvaret enligt PAL för skador på annan egendom.¹³⁵ Svårigheterna uppstår när en beståndsdel orsakar skada på slutprodukten.¹³⁶ Frågan har belysts i tidigare rättspraxis, och enligt förarbetena bör det avgörande för bedömningen normalt vara huruvida beståndsdelens har förvärvats tillsammans med huvudprodukten eller inte.¹³⁷ Om den skadeorsakande beståndsdelens ingick i huvudprodukten när denna förvärvades, ska rätten till ersättning för skada på huvudprodukten i princip bedömas enligt köprättsliga regler.¹³⁸ PAL tillämpas däremot i allmänhet i sådana fall där skada på huvudprodukten har orsakats av en beståndsdel som har förvärvats för sig och därefter infogats i huvudprodukten.¹³⁹

¹³¹ Se 30 § konsumentköplagen.

¹³² Se prop. 1990/91:197 s. 90.

¹³³ Se prop. 1990/91:197 s. 90.

¹³⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 90.

¹³⁵ Se prop. 1990/91:197 s. 90.

¹³⁶ Se prop. 1990/91:197 s. 90.

¹³⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 90.

¹³⁸ Se prop. 1990/91:197 s. 90.

¹³⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 90.

5. FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR PRODUKTANSVAR

5.1 ALLMÄNT

1 § PAL

Skadestånd enligt denna lag betalas för personskada som en produkt har orsakat på grund av en säkerhetsbrist.

Skadestånd enligt denna lag betalas också för sakskada som en produkt på grund av en säkerhetsbrist har orsakat på egendom som till sin typ vanligen är avsedd för enskilt ändamål, om den skadelidande vid tiden för skadan använde egendomen huvudsakligen för sådant ändamål. Skador på själva produkten ersätts dock inte.

I detta avsnitt utläser jag översiktligt vad som följer av första (01) och andra (02) st. i 1 § beträffande PAL:s omfattning. Första st. i 1 § PAL motsvaras i EU-direktivet om produktansvar av art. 1.¹⁴⁰ Det utrymme för skönmässig bedömning som medlemsstaterna har vid reglering av skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister bestäms uteslutande av själva direktivet, med hänsyn till dess ordalydelse, syfte och systematik.¹⁴¹

Första (01) och andra (02) st.

01 Av första st. framgår att lagen innehåller regler om skadestånd för personskada som en produkt orsakar.

02 Enligt andra st. utges ersättning också för sakskada som en produkt orsakar på annat än själva produkten. Sådan ersättning är enligt bestämmelsen begränsad till skador på konsumentegendom, dvs., som lagrummet lyder, egendom vanligen avsedd för enskilt ändamål och som vid skadetillfället huvudsakligen användes för sådant ändamål.

01/02 Av paragrafen framgår motsatsvis att skadeståndsansvaret enligt PAL inte omfattar ersättning för ren förmögenhetsskada. Ren förmögenhetsskada är en ekonomisk skada utan samband med att någon lider person- eller sakskada och sådana skador uppkommer normalt sett inte för konsumenter.¹⁴² Eftersom annat inte sägs i paragrafen, kan ansvar åläggas oavsett om någon vårdslöshet har förekommit. Ansvaret är, som nämnts i avsnitt 4.2, strikt. Skadestånd ska, som också nämnts i avsnitt 4.2, betalas för skada som en produkt har orsakat *på grund av en säkerhetsbrist*. Ansvaret enligt PAL är begränsat till fall där ett orsakssamband kan fastställas mellan skadan och säkerhetsbristen i produkten, eftersom det anges i paragrafen att en produkt ska ha orsakat person- eller sakskada på grund av en säkerhetsbrist. En medlemsstat kan inte begränsa de typer av ekonomisk skada – personskada, inklusive dödsfall, eller skada på eller förstörelse av en sak – som är ersättningsgilla.¹⁴³ Begreppet säkerhetsbrist definieras i 3 §.

¹⁴⁰ Se BILAGA.

¹⁴¹ Se pkt 25 i EU-målet C-183/00 (González Sánchez).

¹⁴² Se prop. 1990/91:197 s. 40.

¹⁴³ Se pkt 28 i EU-målet C-203/99 (Veedfald).

4 § PAL

Lagen gäller inte skador som omfattas av lagen (2010:950) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor.

Från PAL:s tillämpningsområde undantas genom 4 § skador som omfattas av lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor. Regeln motsvaras i EU-direktivet om produktansvar av art. 14.¹⁴⁴ I lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor regleras ansvar för en radiologisk olycka som inträffar i en kärnteknisk anläggning, för en olycka med kärnämne eller kärnavfall från en sådan anläggning och för en radiologisk olycka som inträffar under transport eller tillfällig förvaring i samband med en transport av kärnämne eller kärnavfall mellan kärntekniska anläggningar.¹⁴⁵ I 24-29 §§ lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor kanaliseras skadeståndsskyldigheten till anläggningshavaren och transportören.

Undantaget i 4 § har utformats så att PAL inte gäller skada som omfattas av lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor. Det innebär att ersättning enligt PAL inte kan utges för en radiologisk olycka som faller inom tillämpningsområdet för lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor, även om ersättningsrätten skulle begränsas eller falla bort i det enskilda fallet till följd av den lagens regler. Eftersom vissa skador på grund av radioaktiv strålning inte regleras i lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor, medför å andra sidan undantagsbestämmelsen i förevarande lagrum att PAL kan tillämpas på sådana skador.¹⁴⁶

Några andra skadeståndsrättsliga specialområden har inte undantagits från PAL:s tillämpning. Det innebär att olika skadeståndsrättsliga regelsystem kan bli tillämpliga på samma skada.¹⁴⁷ Förhållandet mellan PAL och annan skadeståndsrättslig speciallagstiftning får bedömas från fall till fall. PAL har ingen begränsning med bäring på tillämpningsområdet för andra skadeståndsrättsliga specialregler, lika litet som det finns någon gräns mellan PAL och skadeståndslagen. I stället får med ledning av andra skadestandsregler avgöras om de ska vara exklusivt tillämpliga i något fall av produktskada.

5 § PAL

Avtalsvillkor som inskränker ansvaret enligt denna lag är utan verkan.

Enligt 5 § är PAL tvingande till den skadestandsberättigades förmån. Motsvarande bestämmelse finns i art. 12 i EU-direktivet om produktansvar.¹⁴⁸

Enligt art. 13 i EU-direktivet om produktansvar kan en skadelidande ha rättigheter enligt rättsreglerna om ansvar i eller utanför avtalsförhållanden.¹⁴⁹ Det ska tolkas på så sätt att om direktivet ger den skadelidande rätt att begära ersättning utesluter det inte att denne kan tillämpa andra system för ansvar i eller utanför avtalsförhållanden i vilka grunden för ansvaret

¹⁴⁴ Se BILAGA.

¹⁴⁵ Se 15 och 16 §§ lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor.

¹⁴⁶ Se prop. 1990/91:197 s. 110.

¹⁴⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 110.

¹⁴⁸ Se BILAGA.

¹⁴⁹ Se BILAGA och även avsnitt 4.1.

är en annan, exempelvis skyddet för dolda fel eller culpa.¹⁵⁰

5.2 SÄKERHETSBRIST

3 § PAL

En produkt har en säkerhetsbrist, om produkten inte är så säker som skäligen kan förväntas. Säkerheten skall bedömas med hänsyn till hur produkten kunnat förutses bli använd och hur den har marknadsförts samt med hänsyn till bruksanvisningar, tidpunkt då produkten satts i omlopp och övriga omständigheter.

Paragrafen motsvaras i EU-direktivet om produktansvar av art. 6.1.¹⁵¹ En produkt har en säkerhetsbrist om den inte är så säker som den vid normal användning skäligen kunde förväntas vara vid tidpunkten då den sattes i omlopp.¹⁵²

Om en säkerhetsbrist hos en produkt förorsakar skada på en person eller på dennes privategendom (konsumentegendom), föreligger, som nämnts,¹⁵³ enligt PAL ett strikt skadeståndsansvar för tillverkaren eller importören. I EU:s produktansvarsdirektiv används i den engelska språkversionen det engelska uttrycket *defect*. I PAL används, som nämnts,¹⁵⁴ ordet säkerhetsbrist. Det beror på att det svenska ordet defekt, som i och för sig används i den svenska översättningen av direktivet, skulle kunna förleda uttolkaren av lagen att tro att det är fråga om en brist vilken som helst hos produkten.¹⁵⁵ Fråga är i stället om en brist i produktens säkerhet som orsakar en skada, och inte om en defekt, ett fel, vilket som helst.¹⁵⁶

Det strikta ansvaret förutsätter förutom att det, som nämnts,¹⁵⁷ ska föreligga ett orsakssamband mellan säkerhetsbristen hos produkten i fråga och den uppkomna sakskadnan, att säkerhetsbristen förelåg när produkten sattes i omlopp av en näringsidkare och att skadan avser egendom som vanligen är avsedd för enskilt ändamål (privat bruk) och sådan egendom vid skadetillfället huvudsakligen användes av den skadelidande för privat bruk.¹⁵⁸ Skador på själva produkten ersätts, som nämnts,¹⁵⁹ dock inte.¹⁶⁰ Produktansvaret gäller skador som drabbar annat än produkten själv. Om en såld vara skadas på grund av en säkerhetsbrist i varan, blir det i första hand fråga om att tillämpa de köprättsliga reglerna om fel i varan. Någon gång kan också skadeståndslagens regler om ansvar för vållande aktualiseras vid skada av det slaget.¹⁶¹

Bedömningen om en produkt har varit så säker som skäligen har kunnat förväntas påverkas av

¹⁵⁰ Se pkt 22 i EU-målet C-52/00 (kommissionen mot Frankrike), pkt 18 i EU-målet C-154/00 (kommissionen mot Grekland), pkt 31 i EU-målet C-183/00 (González Sánchez), pkt 47 i EU-målet C-402/03 (Skov och Bilka) och pkt 23 i EU-målet C-285/08 (Moteurs Leroy Somer).

¹⁵¹ Se BILAGA.

¹⁵² Se 3 § PAL samt prop. 1990/91:197 s. 108 och 118.

¹⁵³ Se avsnitten 4.2 och 5.1.

¹⁵⁴ Se avsnitt 5.1.

¹⁵⁵ Se prop. 1990/91:197 s. 26.

¹⁵⁶ Se prop. 1990/91:197 s. 26 och 27.

¹⁵⁷ Se avsnitt 5.1.

¹⁵⁸ Se 1 § andra st. första men. och 8 § 1 PAL.

¹⁵⁹ Se avsnitt 5.1.

¹⁶⁰ Se 1 § andra st. andra men. PAL samt prop. 1990/91:197 s. 39 och 90.

¹⁶¹ Se NJA 1986 s. 712.

hur produkten är *avsedd att användas*. Om en produkt ska användas för ett ändamål som innefattar en beaktansvärd risk för allvarlig skada, blir kraven på särskilda säkerhetsåtgärder med nödvändighet större än om produkten är avsedd för en mer ofarlig användning. Hänsyn måste vidare tas till vilken personkategori produkten är avsedd för. Om produkten är av sådant slag att den bara används av experter, t.ex. specialverktyg för något visst ändamål, kan man ofta räkna med att användaren behärskar riskerna vid användningen i högre grad än när det gäller produkter som kan komma i händerna på vem som helst.¹⁶² I fråga om leksaker och andra produkter som barn kommer i beröring med har man rätt att förutsätta att tillverkaren har varit särskilt uppmärksam på alla skaderisker.¹⁶³ Tillverkaren måste sålunda konstruera sin produkt så att den är i rimlig mening ofarlig när den används för det ändamål som den är avsedd för. Brister säkerheten i detta avseende, är tillverkaren strikt ansvarig för skador som säkerhetsbristen orsakar.¹⁶⁴

Det är således den användning produkten är avsedd för som i första hand ska ligga till grund för bedömningen av produktens säkerhet. Om en produkt har använts på ett sätt som direkt strider mot det avsedda ändamålet, kan det tala mot att tillverkaren ska hållas ansvarig för en skada som produkten har orsakat. Å andra sidan får en tillverkare räkna med att hans produkt kan komma till användning i andra sammanhang än han har avsett. Han måste därför konstruera produkten på sådant sätt att den uppfyller rimliga krav på säkerhet även om den används för ett ändamål som den inte är direkt avsedd för. Produktens säkerhet ska således bedömas med hänsyn till inte bara den användning som tillverkaren har avsett utan även sådan annan användning som han har kunnat förutse. Kravet på förutseende får dock inte drivas för långt. Tillverkaren behöver inte ta med i beräkningen en användning som helt avviker från normalt mänskligt beteende.¹⁶⁵ Se för övrigt angående särskilda regler om tillstånd och straffansvar m.m., lagen (2006:263) om transport av farligt gods, lagen (2010:1011) om brandfarliga och explosiva varor och lagen (2014:799) om sprängämnesprekursorer.

Även om en produkt vid sådan kontroll som nämns i avsnitt 2.1 har befunnits uppfylla ställda säkerhetskrav, befriar det inte automatiskt från ansvar enligt PAL. En näringsidkare har nämligen ett självständigt ansvar för sin produkt.¹⁶⁶ Ofta har tillverkaren tillgång till mer information om produkten än den myndighet som har utfärdat föreskrifterna. Av tillverkaren får man också kräva att denne håller sig underrättad om möjliga skadeverkningar av sina varor och tar hänsyn till krav på förbättringar som ännu inte har föranlett nya anvisningar. Detta gäller särskilt i fråga om industriell verksamhet. Om exempelvis ett bekämpningsmedel har godkänts av Kemikalieinspektionen enligt reglerna i 14 kap. 10 och 11 §§ miljöbalken (1998:808) och i förordningen (2006:1010) om växtskyddsmedel, behöver detta sålunda inte befria tillverkaren från ansvaret enligt PAL.¹⁶⁷

EU-domstolen anser att art. 6.1 i EU-direktivet om produktansvar ska tolkas så att ett konstaterande av en potentiell defekt i produkter inom samma grupp eller tillverkningsserie, såsom pacemakrar och implanterbara automatiska defibrillatorer, innebär att en sådan produkt

¹⁶² Se prop. 1990/91:197 s. 99.

¹⁶³ Tillverkaren av en leksak måste dessutom förse leksaken med CE-märkning, innan den släpps ut på marknaden, vilket följer av 15 § första st. lagen (2011:579) om leksakers säkerhet.

¹⁶⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 99.

¹⁶⁵ Se prop. 1990/91:197 s. 99 och 100.

¹⁶⁶ Se bl.a. NJA 1977 s. 788.

¹⁶⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 100.

kan kvalificeras som defekt, utan att det är nödvändigt att fastställa nämnda defekt i just den produkten.¹⁶⁸ Vidare anser EU-domstolen att art. 1 och 9 första st. a i EU-direktivet om produktansvar ska tolkas så att den skada som orsakas av ett kirurgiskt ingrepp för att byta ut en defekt produkt, såsom en pacemaker eller en implanterbar automatisk defibrillator, utgör *personskada, inklusive dödsfall* för vilken tillverkaren är ansvarig, när ingreppet är nödvändigt för att undanröja defekten i den berörda produkten. Enligt EU-domstolen ankommer det på den hänskjutande domstolen att pröva om detta villkor är uppfyllt i de nationella målen.¹⁶⁹

PAL tillämpas inte mot någon som har satt den skadegörande produkten i omlopp före lagens ikraftträdande den 1 januari 1993.¹⁷⁰ I art. 6.2 i EU-direktivet om produktansvar sägs dessutom att en produkt inte ska anses vara defekt endast därför att en bättre produkt senare har satts i omlopp. En sådan bestämmelse finns inte i PAL, men det innebär inte att en äldre produkt inte skulle kunna ådra tillverkaren ansvar enligt PAL. Det finns ingen tidsgräns för äldre produkter beträffande hur länge de ska vara så säkra som skäligen kan förväntas. Det blir helt enkelt fråga om en skälighetsbedömning.

5.3 PRODUKT

2 § PAL

Med produkter avses i denna lag lösa saker. En produkt som har infogats eller på annat sätt blivit en beståndsdel i någon annan lös egendom eller i fast egendom skall alltjämt anses

i lagens mening utgöra en produkt för sig.

Om en skada har uppstått till följd av en säkerhetsbrist hos en produkt som utgör en beståndsdel i en annan produkt, skall båda produkterna anses ha orsakat skadan.

Första st. i 2 § PAL motsvaras i EU-direktivet om produktansvar av art. 2.¹⁷¹

5.3.1 Allmänt

Med produkt avses enligt PAL det skadebringande exemplaret av produkttypen i fråga, och ingenting annat.¹⁷² Med produkt avses lösa saker, och även om en sådan sak infogas eller på annat sätt blir en beståndsdel i annan lös egendom eller fast egendom är den fortfarande en produkt.¹⁷³ Produktansvaret omfattar däremot inte lös egendom som inte är lösa saker, dvs. t.ex. inte värdepapper och andra rättigheter.¹⁷⁴ Utanför begreppet produkt faller – i likhet med fast egendom – sålunda också byggnad på annans mark.¹⁷⁵ Det är i och för sig fråga om lös egendom, men byggnaden är inte en lös sak.¹⁷⁶

¹⁶⁸ Se pkt 43 i förenade målen C-503/13 och C-504/13 (Boston Scientific Medizintechnik).

¹⁶⁹ Se pkt 55 i förenade målen C-503/13 och C-504/13 (Boston Scientific Medizintechnik).

¹⁷⁰ Se pkt 1 och 2 i ikraftträdandebestämmelserna i PAL.

¹⁷¹ Se BILAGA.

¹⁷² Se prop. 1990/91:197 s. 91.

¹⁷³ Se 2 § första st. PAL.

¹⁷⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 91.

¹⁷⁵ Se prop. 1990/91:197 s. 91 och 94.

¹⁷⁶ Ang. obearbetade naturprodukter samt särskilt om jordbruksråvaror och jaktprodukter, se avsnitt 5.8 – vid B.

Med produkter enligt PAL avses även levande djur, varför exempelvis en uppfödare kan få bära produktansvar om djuren smittas av salmonella och förorsakar personskada.¹⁷⁷ Även om det är svårt att tänka sig fall där råvaror såsom järnmalm, kol eller svavel är behäftade med en säkerhetsbrist i PAL:s mening, utgör de produkter enligt PAL – naturprodukter.¹⁷⁸ Större risker kan i stället vara förenade med gaser och vätskor, vilka också utgör exempel på produkter i PAL:s mening, oavsett om de utvinns direkt från naturen eller framställs industriellt.¹⁷⁹

Beträffande vatten kan nämnas att när det tillhandahålls som livsmedel (t.ex. kommunalt vatten i hemmen) torde ett strikt ansvar föreligga oavsett PAL, eftersom det redan i rättspraxis före lagens tillkomst fastslogs att strikt ansvar ska tillämpas när det gäller personskador som orsakats av skadebringande egenskaper hos livsmedel.¹⁸⁰ Enligt HD:s rättspraxis efter det att PAL infördes gäller också att ett kommunalt bolags leverans av vatten enligt lagen (2006:415) om allmänna vattentjänster omfattas av PAL.¹⁸¹

Avfall består i lösa saker och omfattas därmed av begreppet produkt enligt PAL, varför återanvänt avfall som sätts i omlopp kan – till skillnad från avfall som bara deponeras – grunda skadeståndsansvar enligt PAL.¹⁸² I stället kan skadeståndsansvar enligt 32 kap. 1 § första st. miljöbalken komma i fråga i sådant fall.¹⁸³

Till skillnad från direktivet omfattar inte PAL elektrisk kraft. Elektricitet är inte en lös sak och skador på grund av elektricitet omfattas i stället av produktansvar enligt 29 och 30 §§ elsäkerhetslagen (2016:732).¹⁸⁴ Det är en annan sak att elektriska apparater är produkter och kan orsaka skador som omfattas av PAL. Frågor om ansvar vid radiologiska olyckor regleras i lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor och omfattas uttryckligen inte av PAL.¹⁸⁵ PAL kan dock tillämpas på vissa skador på grund av radioaktiv strålning som inte regleras i lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor.¹⁸⁶ Notera emellertid att PAL tillämpas på vissa skador på grund av radioaktiv strålning som inte regleras i lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor. Några andra skadeståndsrättsliga specialområden än frågorna om ansvar vid radiologiska olyckor har inte undantagits från PAL:s tillämpning, vilket innebär att olika skadeståndsrättsliga regelsystem kan bli tillämpliga på samma skada.¹⁸⁷

En reparatör kan inte anses som tillverkare, eftersom en reparation av en produkt principiellt utgör en tjänst.¹⁸⁸ Om en reparatör använder en reservdel som vållar skada på grund av en

¹⁷⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 91.

¹⁷⁸ Se prop. 1990/91:197 s. 91 och 92.

¹⁷⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 92.

¹⁸⁰ Se NJA 1989 s. 389.

¹⁸¹ Se NJA 2018 s. 475.

¹⁸² Se prop. 1990/91:197 s. 92.

¹⁸³ Miljöbalken har ersatt bl.a. miljöskadelagen (1986:225) – se 2 § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken.

¹⁸⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 92. Den 1 juli 2017 ersattes (genom SFS 2016:733) 10 kap. 2 § ellagen (1997:857) av 29 och 30 §§ elsäkerhetslagen (2016:732). För övrigt har ellagen ersatt lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar och lagen (1994:618) om handel med el m.m.

¹⁸⁵ Se 4 § PAL.

¹⁸⁶ Se prop. 1990/91:197 s. 110.

¹⁸⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 110.

¹⁸⁸ Se prop. 1990/91:197 s. 95.

säkerhetsbrist, är det reservdelens tillverkare och inte reparatören som träffas av ansvaret enligt PAL.¹⁸⁹ Om det inte är fråga om ett materialfel, utan om felgrepp av reparatören, blir inte PAL tillämplig utan i stället eventuellt skadeståndslagen.¹⁹⁰ Däremot kan reparatören någon gång bli bedömd som tillverkare av slutprodukten, och i den egenskapen bli ansvarig enligt PAL.¹⁹¹

5.3.2 Särskilt om datorer

En särskild fråga är hur datorer ska betraktas enligt PAL. En dator består av *maskinvara*, dvs. den fysiska utrustningen, och *programvara*, dvs. de instruktioner som får datorn att fungera. I maskinvaran ingår en centralenhet. Den består av ett primärminne och en processenhet. Det är i primärminnet som de program lagras som ska utföras och de data som ska bearbetas med programmet. Processenheten har till uppgift att tolka och utföra instruktionerna i ett program. Till maskinvaran hör också kringutrustningen. Den består i ett eller flera sekundärminnen samt inenheten, t.ex. en dataskärmsterminal med tangentbord, och utenheten, oftast en dataskärm och en skrivare.¹⁹²

Datorns programvara utgörs av de instruktioner som styr datorns funktionssätt, och kan delas in i systemprogramvara och applikationsprogramvara. Utan systemprogrammen fungerar inte en dator. Till systemprogrammen hör bl.a. operativsystemet. Det styr utförandet av dataprogram samt möjliggör tidsplanering, sökning och rättelse av fel, styrning av in- och utmatning, driftredovisning, kompilering, minnestilldelning, datahantering och liknande uppgifter. Operativsystemet utgörs sålunda av en mängd små basprogram, dvs. olika rutiner som styr bearbetningen. Det måste ständigt ligga lagrat i datorns primärminne. Operativsystemet brukar finnas i en del av primärminnet till vilken användaren inte har tillgång. Applikationsprogrammen är de olika tillämpnings- eller användarprogrammen. Det är t.ex. program för administrativa rutiner och styrning av industriella processer m.m. Programmen kan vara antingen standardiserade eller anpassade till användarens särskilda behov.¹⁹³

Programvaran kan tillhandahållas och införas i datorn på tekniskt olika sätt. Operativsystemet lagras, som nyss nämnts, ofta permanent i primärminnet. Emellertid kan det också förvaras i något annat medium, t.ex. skivminne, diskett eller magnetband, och överförs till datorn varje gång den används. Applikationsprogrammen lagras ofta i sekundärminnen, t.ex. ett skivminne eller – i mindre datasystem – en diskett.¹⁹⁴

Även andra instruktionssekvenser än operativsystemet kan byggas in i maskinvaran med hjälp av modern komponentteknik. En dator skraddarsys för visst ändamål. Sådana fast inbyggda program kallas *firmware*. Operationer i *firmware* kan genomlöpas betydligt snabbare än motsvarande instruktioner i programvara som lagras i t.ex. ett skivminne. Hela tillämpningsprogram kan förekomma i *firmware*-form, dvs. färdigtstade och klara från maskinleverantören. Ett sådant program kan tas ut och ersättas med ett annat men det är relativt svårt att ändra programmet. *Firmware* ingår i den del av primärminnet som inte är åtkomlig för

¹⁸⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 95.

¹⁹⁰ Se prop. 1990/91:197 s. 95.

¹⁹¹ Se prop. 1990/91:197 s. 95.

¹⁹² Se prop. 1990/91:197 s. 92.

¹⁹³ Se prop. 1990/91:197 s. 92.

¹⁹⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 93.

användaren.¹⁹⁵

Med utgångspunkt i denna beskrivning av en dators uppbyggnad kan följande sägas om i vilken utsträckning PAL blir tillämplig på datorer:¹⁹⁶

- Maskinvarans alla delar är lösa saker och sålunda produkter i lagens mening. Om datorns fysiska utrustning orsakar skada, kan det således medföra skadeståndsansvar enligt PAL:s regler. Uppstår exempelvis ett tekniskt fel i ett magnetbandsminne så att de lagrade programinstruktionerna inte kommer fram på rätt sätt, reglerar PAL tillverkarens ansvar för skador som orsakas av felet.¹⁹⁷
- Det förhåller sig annorlunda med programvaran. Programmen som sådana, dvs. som en serie instruktioner, är inte lösa saker utan intellektuella alster. De omfattas inte av PAL:s produktbegrepp. Programmeraren är inte att betrakta som en tillverkare med ansvar för en produkt. Detta gäller även om programmet helt eller delvis är ett resultat av datoriserad programmering. Vad programmeraren framställer är inte ett fysiskt föremål som kan orsaka en produktskada. Om skada orsakas av ett logiskt fel i ett dataprogram, blir programmets upphovsman således inte skadeståndsskyldig enligt PAL. Dennes ansvar för uppkomna skador får bedömas enligt andra regler, i sista hand skadeståndslagen.¹⁹⁸
- Vad nu sagts utesluter emellertid inte att ett fel i ett dataprogram kan ge upphov till produktansvar. Av redogörelsen ovan har framgått att vissa dataprogram utgör nödvändiga förutsättningar för att en dator överhuvudtaget ska kunna fungera. Så är fallet med operativsystemet. Ofta är dessa program lagrade i datorn på sådant sätt att de är oåtkomliga för användaren. Även rena tillämpningsprogram kan utgöra *firmware* och sålunda vara permanent inbyggda i maskinvaran. Program av dessa slag ingår således som integrerade delar i datorn. Fysiskt och tekniskt finns här inte någon skarp skiljelinje mellan maskinvaran och programvaran. Om en dator med sådana fast inbyggda program orsakar skada, ansvarar datorns tillverkare för skadan enligt reglerna i PAL, och det även om förklaringen till skadan ytterst är ett fel i datorns program.¹⁹⁹ För produktansvaret saknar det nämligen betydelse vad som materiellt förklarar att en produkt orsakar skada. Ansvaret begränsas i stället enligt 1 § genom att skadan ska vara en följd av en säkerhetsbrist.²⁰⁰
- Det förhåller sig vidare så att viktiga funktioner i industriellt framställda produkter numera ofta är datorstyrda genom inbyggda mikroprocessorer. Moderna bilar innehåller sålunda åtskilliga delsystem som är styrda av datorer. Även t.ex. den mekanism i en tvättmaskin som reglerar tvättprogrammet kan vara datorstyrd. Uppstår en skada till följd av att en sådan datorstyrd funktion brister, bär produktens tillverkare produktansvaret även om funktionsbristen beror på en felprogrammering. Om således kläderna i tvättmaskinen förstörs därför att vattnets temperatur är högre än den borde

¹⁹⁵ Se prop. 1990/91:197 s. 93.

¹⁹⁶ Se prop. 1990/91:197 s. 93.

¹⁹⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 93.

¹⁹⁸ Se prop. 1990/91:197 s. 93.

¹⁹⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 93.

²⁰⁰ Se prop. 1990/91:197 s. 93 och 94.

bli enligt det valda tvättprogrammet, är maskinens tillverkare skadeståndsskyldig oavsett om felet är av mekanisk art eller utgör ett logiskt fel i dataprogrammet.²⁰¹

För övrigt finns det ytterligare en typ av fall där dataprodukter kan tänkas föranleda produktansvar, nämligen inom den särskilda programvarumarknaden för applikationsprogram avsedda för datorer med breda användningsområden. På den marknaden bjuds programmen ut lagrade på disketter eller andra medier vilka kan användas som sekundärminnen. Ett sådant medium med ett lagrat program är utan tvivel en produkt i PAL:s mening. Det bör dock framhållas att produktansvaret förutsätter att produkten som helhet betraktad – dvs. mediet med det lagrade programmet – brister i fråga om säkerhet. Det ankommer sålunda på rättstillämpningen att i de konkreta fallen avgöra var gränsen ska dras mellan ansvaret enligt PAL för säkerhetsbrister och ansvaret för felprogrammering, som faller utanför PAL.²⁰²

5.4 TILLVERKARE, IMPORTÖRER OCH MARKNADSFÖRARE SAMT REGRESSRÄTT

5.4.1 Tillverkare, importörer och marknadsförare

6 § PAL

Skadeståndsskyldiga enligt denna lag är

1. den som har tillverkat, frambringat eller insamlat den skadegörande produkten,
2. den som har importerat produkten till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet för att sätta den i omlopp där,
3. den som för att sätta produkten i omlopp har importerat den från en stat som ingår i Europeiska frihandelsorganisationen (EFTA-stat) till Europeiska gemenskapen (EG) eller från EG till en EFTA-stat eller från en EFTA-stat till en annan EFTA-stat, och
4. den som har marknadsfört produkten som sin genom att förse den med sitt namn eller varumärke eller något annat särskiljande kännetecken.

Första stycket 3 gäller inte vid import mellan stater som har ratificerat konventionen den 16 september 1988 om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område, om en dom i importlandet till den skadelidandes förmån mot någon som är skadeståndsskyldig enligt första stycket 1, 2 eller 4 är verkställbar enligt konventionen i den stat där den skadeståndsskyldige har hemvist.

Paragrafen anger vilka som är i första hand skadeståndsskyldiga enligt PAL, och motsvaras av art. 3.1 och 3.2 i EU-direktivet om produktansvar.²⁰³ Produktansvaret är kanaliserat till den som typiskt sett befinner sig i en sådan position att han kan bestämma över produktens beskaffenhet och som ofta har ekonomiska resurser att bära skadeståndsansvar,²⁰⁴ vilket i första hand är den som har tillverkat, frambringat eller insamlat den skadebringande produkten.²⁰⁵

Förutom tillverkare etc. åvilar det strikta ansvaret importörer, dvs. personer som för in

²⁰¹ Se prop. 1990/91:197 s. 94.

²⁰² Se prop. 1990/91:197 s. 94.

²⁰³ Se BILAGA.

²⁰⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 44.

²⁰⁵ Se 6 § första st. 1 PAL.

produkter till EES-området för att sättas i omlopp där eller som för in produkter för att sättas i omlopp från en EFTA-stat till EU eller från EU till en EFTA-stat eller från en EFTA-stat till en annan EFTA-stat.²⁰⁶ När en sådan produkt har importerats till ett EU-land, ska den omfattas av principen om fri rörlighet för varor mellan EU-länder.²⁰⁷ Ansvariet omfattar också den som marknadsför en produkt som sin genom att förse den med sitt namn eller varumärke eller något annat särskiljande kännetecken.²⁰⁸

Tillverkare, importörer och marknadsförare är sålunda den personkrets mot vilken den skadelidande har rätt att väcka talan enligt art. 1 och 3 i EU-direktivet om produktansvar.²⁰⁹ Eftersom målet med direktivet är att uppnå en fullständig harmonisering i de frågor som behandlas däri, ska den personkrets som fastställs i art. 1 och 3 anses uttömmande reglerad.²¹⁰

Beträffande s.k. anonyma produkter, dvs. produkter för vilka tillverkaren eller importören inte kan identifieras, är *var och en* som tillhandahåller produkterna strikt skadeståndsansvarig.²¹¹ Det är således inte bara den slutlige säljaren som kan ådra sig produktansvar, utan detta kan drabba alla i omsättningskedjan.²¹² Emellertid kan exempelvis en leverantör befria sig från produktansvaret genom att han – inom en månad efter det att den skadelidande framställt sitt krav till honom – för den skadelidande anvisar någon som har tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller marknadsfört den som sin, en importör eller den som har tillhandahållit produkten för honom.²¹³ Då är leverantören inte längre skadeståndsskyldig utan den skadelidande får vända sig till den sålunda utpekade i stället, givetvis förutsatt att den utpekade kan identifieras (i normalfallet genom namn och aktuell adress).²¹⁴ Leverantören har då inte något ansvar för att den utpekade verkligen kan infria sitt ansvar.²¹⁵

5.4.2 Regressrätt

Ibland kan det inte ske någon fullständig kanalisering av ansvaret i enlighet med vad sägs i närmast föregående avsnitt, utan det kan åvila tillverkare i flera led.²¹⁶ Ur försäkringssynpunkt blir det sålunda aktuellt med *dubbelförsäkringar* beträffande samma ansvarsfråga, med regressrätt enligt följande gentemot övriga ansvariga för den som betalar.²¹⁷

11 § PAL

²⁰⁶ Se 6 § första st. 2 och 3 PAL. Regeringen har ännu inte satt reglerna i fråga i kraft i förhållande till EFTA-staten Schweiz – se avsnitt 4.1.

²⁰⁷ Se kapitel 1.

²⁰⁸ Se 6 § första st. 4 PAL.

²⁰⁹ Se BILAGA.

²¹⁰ Se pkt 33 i EU-målet C-402/03 (Skov och Bilka) och pkt 35 i EU-målet C-127/04 (O'Byrne).

²¹¹ Se 7 § första st. PAL samt prop. 1990/91:197 s. 52 och 116.

²¹² Se prop. 1990/91:197 s. 116.

²¹³ Se 7 § PAL, art. 3.3 i EU-direktivet om produktansvar, EU-målet C-177/04 (kommissionen mot Frankrike), pkt 55, EU-målet C-402/03 (Skov och Bilka), pkt 37, och EU-målet C-358/08 (Aventis Pasteur), pkt 56. Se även avsnitt 5.5.

²¹⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 116.

²¹⁵ Se prop. 1990/91:197 s. 116.

²¹⁶ Se prop. 1990/91:197 s. 46 och 47.

²¹⁷ Se 11 § PAL och prop. 1990/91:197 s. 47.

I den mån någon är skyldig att ersätta en skada enligt denna lag, har den som enligt 31 § konsumentköplagen (1990:932) eller 31 § fjärde stycket konsumenttjänstlagen (1985:716) har lämnat ersättning för skadan rätt att av honom återfå vad han betalat.

I denna paragraf behandlas ett särskilt fall av regressrätt. Regeln har ingen motsvarighet i EU-direktivet om produktansvar. Regeln innebär att produktansvaret återförs på den som har möjlighet att påverka produktens utformning, vilket ligger i linje med intresset av att utforma PAL på ett sätt som bidrar till att produktskador förebyggs.²¹⁸

Enligt 31 § konsumentköplagen har säljaren ett produktansvar för skador som på grund av fel i den sålda varan uppkommer på annan egendom som tillhör köparen eller någon medlem i dennes hushåll och är avsedd huvudsakligen för enskilt ändamål. Säljaren är skadeståndsansvarig för sådant som ligger inom hans kontrollsfär, s.k. kontrollansvar. En liknande skadeståndregel finns i 31 § konsumenttjänstlagen.²¹⁹ En näringsidkare som ingår ett avtal vilket omfattas av konsumentköplagen eller av konsumenttjänstlagen är skadeståndsskyldig för skador på konsumentegendom som tillhör motparten i avtalet eller någon medlem av dennes hushåll. Om skador av detta slag orsakas av en produkt kan ansvar enligt PAL föreligga jämsides med ansvaret enligt konsumentköplagen eller konsumenttjänstlagen. För dessa fall föreskrivs i 11 § PAL att den näringsidkare som ansvarar på grund av reglerna i konsumentköplagen eller konsumenttjänstlagen har rätt att få ersättning av den som är skadeståndsskyldig enligt PAL för vad han har betalat i skadestånd till den skadelidande.²²⁰

Emellertid är regressrätten begränsad såtillvida att ersättning ska betalas bara i den mån den regressansvarige är skadeståndsskyldig enligt PAL. Om näringsidkaren är ansvarig enligt konsumenttjänstlagen är det således endast beträffande materialfel som han kan ha regressrätt mot den som är ansvarig enligt PAL. Om det är det fråga om rena felgrepp vid utförande av tjänsten får han själv slutligt svara för skadeståndet.²²¹

Produktansvaret enligt konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen är ett inomobligatoriskt skadeståndsansvar. Det förutsätter att näringsidkaren har gjort sig skyldig till avtalsbrott. Vid tillämpning av konsumentköplagen torde produktansvaret i de flesta fall komma att grundas på att den köpta varan har orsakat skada därför att den har varit felaktig, dvs. inte i det skick parterna hade avtalat. När en vara har orsakat skada på någonting annat till följd av ett sådant köprättsligt fel torde den många gånger också vara behäftad med en säkerhetsbrist och således grunda ansvar även enligt PAL. Det föreligger dock, som nämnts,²²² en skillnad mellan det köprättsliga felansvaret och PAL:s ansvar för bristande säkerhet. I köprätten är det avgörande vad parterna har kommit överens om i det enskilda fallet. Ansvaret enligt PAL bygger däremot på en mera generell bedömning. Produkten ska vara så säker som konsumenterna i allmänhet har anledning att förvänta sig. Endast om detta inte är fallet och säkerhetsbristen är orsak till skadan, föreligger regressrätt enligt 11 § PAL.²²³

²¹⁸ Se prop. 1990/91:197 s. 121.

²¹⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 121.

²²⁰ Se prop. 1990/91:197 s. 122.

²²¹ Se prop. 1990/91:197 s. 122.

²²² Se avsnitt 4.2.

²²³ Se prop. 1990/91:197 s. 122.

För att en näringsidkare ska kunna komma i åtnjutande av regressrätten enligt 11 § måste således förutsättningarna för skadeståndsskyldighet enligt PAL vara uppfyllda. Regresskravet kan riktas mot tillverkare, importörer eller andra som är ansvariga enligt 6 §. I fråga om anonyma produkter kan, som nämnts i närmast föregående avsnitt, tidigare led i distributionskedjan göras ansvariga enligt 7 §. För var och en av dem som kan göras ansvariga gäller att han går fri från regressansvaret, om något förhållande som nämns i 8 § föreligger för hans vidkommande (se avsnitt 5.8).²²⁴

Det belopp till vilket regressansvaret kan krävas ut bestäms enligt de skadeståndsregler som gäller i fråga om PAL, dvs. i första hand reglerna om sakskada i skadeståndslagen. Regressansvaret begränsas genom regeln i 9 § om avräkning för en självrisk om 3 500 kr. Vidare gäller att den regressansvarige aldrig kan bli skyldig att betala mer än vad som har betalats i skadestånd enligt konsumentköplagen eller konsumenttjänstlagen.²²⁵

Regressregeln är tvingande, vilket innebär att den regressansvarige inte kan befria sig från sitt ansvar genom avtal med senare distributionsled. Det spelar inte heller någon roll om den skadeorsakande produkten har varit behäftad med något som i köprättsligt hänseende utgör fel i avtalsförhållandet mellan den regressansvarige och dennes köpare.²²⁶

5.5 KOMPONENTER (DELPRODUKTER), FÖRÄDLINGSPROCESS – ANSVAR I FLERA LED

7 § PAL

Framgår det inte av en skadegörande produkt som är tillverkad, frambringad eller insamlad här i landet vem som är skadeståndsskyldig enligt 6 §, är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd enligt denna lag, om han inte inom den i tredje stycket angivna tiden anvisar någon som har tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller marknadsfört den som sin eller tillhandahållit den för honom.

Framgår det inte av en importerad produkt som har orsakat skada vem som är importör enligt 6 § första stycket 2 eller 3, är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd enligt denna lag, om han inte inom den i tredje stycket angivna tiden anvisar en importör som anges i 6 § första stycket 2 eller 3 eller den som har tillhandahållit produkten för honom.

En anvisning enligt första eller andra stycket skall ges inom en månad efter det att den skadelidande framställt krav på ersättning eller på annat sätt påkallat en sådan anvisning.

Genom denna paragraf utsträcks det strikta produktansvaret till senare led i distributionskedjan när det av produkten inte framgår vem som är tillverkare eller importör. En bestämmelse med samma innebörd finns i EU-direktivet om produktansvar art. 3.3.²²⁷

Om en skada har uppstått till följd av en säkerhetsbrist hos en produkt som utgör en

²²⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 122.

²²⁵ Se prop. 1990/91:197 s. 122 och 123.

²²⁶ Se prop. 1990/91:197 s. 123.

²²⁷ Se BILAGA.

beståndsdel i en annan produkt, ska båda produkterna anses ha orsakat skadan.²²⁸ Den skadelidande kan söka såväl komponenttillverkaren som tillverkaren av slutprodukten, eftersom de bär ett *solidariskt ansvar*.²²⁹ För att tillverkaransvaret ska kunna utkrävas i ett visst led krävs emellertid att den ansvarige i det ledet har vidtagit någon åtgärd med produkten som kan sägas innebära tillverkning.²³⁰ Utgångspunkten härvidlag är att tillverkaransvar åvilar den som har bearbetat produkten på sådant sätt att dess egenskaper har förändrats i något relevant avseende.²³¹ Flera olika personer kan således vara ansvariga enligt PAL: den som frambringar råvaran (t.ex. den som enbart insamlar råvaran), den som tillverkar en komponent eller ingrediens, den som bearbetar produkten eller dess beståndsdelar och slutligen den som sätter samman den färdiga produkten och ger den dess definitiva utformning.²³² När ansvaret är att söka i flera led, som t.ex. när en komponent med en säkerhetsbrist orsakar en skada, och såväl komponenttillverkaren som tillverkaren av den slutliga produkten kan göras ansvariga (solidariskt ansvar), kan den skadelidande välja vem han vill stämma. Den som lämnar ersättning till den skadelidande har därvid i enlighet med 11 § PAL regressrätt gentemot övriga som är ansvariga enligt 6 § PAL (se de båda närmast föregående avsnitten).²³³

En förutsättning för ansvar i vart och ett av leden är dock att den skadeorsakande säkerhetsbristen har uppstått innan produkten lämnade det ledet.²³⁴ För att ansvarsgrundande tillverkning ska anses ha skett i ett visst led krävs att produkten har bearbetats på sådant sätt att dess egenskaper har förändrats i något relevant avseende.²³⁵ Den ursprunglige tillverkaren kan sålunda undgå ansvar genom att göra sannolikt att säkerhetsbristen inte fanns hos produkten, t.ex. en komponent, när han satte den i omlopp, varför säkerhetsbristen kan antas ha uppkommit genom bearbetning av komponenten till en slutprodukt i ett senare led.²³⁶ Ofta kan det vara tillräckligt om det klagörs att säkerhetsbristen är av ett slag som vanligen uppkommer när slutprodukten sätts samman.²³⁷

Inte heller ska en komponent som sluttillverkaren har beställt anses vara behäftad med en säkerhetsbrist, om den har framställts enligt tekniska specifikationer från sluttillverkaren och det visar sig att dessa specifikationer var oriktiga.²³⁸ Givetvis kan komponenttillverkaren i sådant fall bli ansvarig enligt skadeståndslagens bestämmelser om vårdslöshet (culpa), i stället för enligt PAL, om han hade bort göra sluttillverkaren uppmärksam på att komponenten – tillverkad enligt specifikationerna – skulle medföra att slutprodukten hade en säkerhetsbrist.²³⁹

5.6 SKADELIDANDE: PERSONSKADOR OCH SAKSKADOR

Produktansvaret omfattar personskador och sakskador, men, som nämnts,²⁴⁰ inte skador på

²²⁸ Se 2 § andra st. PAL.

²²⁹ Se 7 § första st. PAL och prop. 1990/91:197 s. 46, 57, 113 och 116.

²³⁰ Se prop. 1990/91:197 s. 46.

²³¹ Se prop. 1990/91:197 s. 46.

²³² Se prop. 1990/91:197 s. 46.

²³³ Se prop. 1990/91:197 s. 122.

²³⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 46 och 97.

²³⁵ Se prop. 1990/91:197 s. 46.

²³⁶ Se prop. 1990/91:197 s. 97.

²³⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 97.

²³⁸ Se prop. 1990/91:197 s. 96 och 97.

²³⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 97.

²⁴⁰ Se avsnitten 4.2, 5.1 och 5.2.

själva produkten.²⁴¹ Ren förmögenhetsskada, dvs. skada utan samband med person- eller sakskada, ersätts, som nämnts,²⁴² inte enligt PAL.²⁴³

Någon definition av personskada görs inte, utan det överlämnas till rättstillämpningen att avgränsa vad som menas härmed.²⁴⁴ I enlighet med skadeståndslagens förarbeten avses emellertid såväl kroppsliga som psykiska sjukdomstillstånd.²⁴⁵ Eftersom skadeståndslagens allmänna bestämmelser, som nämnts,²⁴⁶ blir tillämpliga som utfyllande regler i fråga om sådant som inte regleras särskilt i PAL, kan ersättning utgå till efterlevande för förlust av försörjare,²⁴⁷ men jämkning kan ske på grund av medvällande från den avlidnes (skadelidandes) sida.²⁴⁸ I övrigt är huvudregeln i svensk ersättningsrätt att tredje man som indirekt lider förlust till följd av skadan inte är berättigad till skadestånd.²⁴⁹

Med sakskada avses här skada på konsumentegendom,²⁵⁰ dock – som nämnts – inte skada på den skadeorsakande produkten själv. Vid avgörandet om den skadade egendomen ska omfattas av det strikta ansvaret bedöms huruvida det, som nämnts,²⁵¹ föreligger ett orsakssamband mellan säkerhetsbristen hos produkten i fråga och den uppkomna sakskadan, om säkerhetsbristen förelåg när produkten sattes i omlopp näringsidkaren och om skadan avser egendom som vanligen är avsedd för enskilt ändamål (privat bruk) och om sådan egendom vid skadetillfället huvudsakligen användes av den skadelidande för privat bruk. I sistnämnda hänseende bedöms sålunda vid avgörandet om den skadade egendomen ska omfattas av det strikta ansvaret huruvida den vid skadetillfället normalt sett huvudsakligen användes för privat bruk eller t.ex. i en näringsverksamhet eller offentlig verksamhet. Konsumentens avsikt vid förvärvstillfället saknar betydelse i detta sammanhang.²⁵² Enligt nämnda första – objektiva – kriterium i bestämmelsen i fråga, 1 § andra st. första men. PAL, ska egendomen som skadan avser vara av ett sådant slag att den vanligen är avsedd för privat bruk eller konsumtion, men behöver inte uteslutande vara avsedd för sådant enskilt ändamål.²⁵³ Vissa saker är av sådan karaktär att de normalt används i näringsverksamhet, t.ex. olika typer av maskiner, komponenter och råvaror, och skador på sådan egendom omfattas inte av PAL även om den skadelidande har anskaffat den för privat bruk.²⁵⁴ Åter andra saker kan användas i såväl näringsverksamhet som för enskilt ändamål, t.ex. bilar och möbler.²⁵⁵ Då är det objektiva kriteriet uppfyllt, och i sådana fall blir det nämnda andra – subjektiva – kriteriet i bestämmelsen i fråga avgörande för om en skada på egendomen omfattas av PAL, dvs. huruvida egendomen vid skadetillfället normalt sett huvudsakligen användes av den

²⁴¹ Se 1 § PAL.

²⁴² Se avsnitt 5.1.

²⁴³ Se prop. 1990/91:197 s. 40.

²⁴⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 37 och 88.

²⁴⁵ Se prop. 1990/91:197 s. 37.

²⁴⁶ Se avsnitt 4.2.

²⁴⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 61 och 62 samt prop. 1992/93:38 [om ändring i produktansvarslagen (1992:18) m.m.] s. 8, 9 och 13. Se även avsnitt 5.9.

²⁴⁸ Se prop. 1992/93:38 s. 26.

²⁴⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 38.

²⁵⁰ Se prop. 1990/91:197 s. 37.

²⁵¹ Se avsnitten 5.1 och 5.2.

²⁵² Se prop. 1990/91:197 s. 89.

²⁵³ Se prop. 1990/91:197 s. 89.

²⁵⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 89.

²⁵⁵ Se prop. 1990/91:197 s. 89.

skadelidande för privat bruk.²⁵⁶ Sistnämnda krav innebär att om den skadelidande är en näringsidkare är denne inte berättigad till skadestånd enligt PAL för skador på egendom som han exempelvis har hyrt ut för privat bruk.²⁵⁷ PAL är dock tillämplig om den skadade egendomen ägs av en privatperson, men denne har t.ex. lånat ut den till någon annan, exempelvis en familjemedlem, för enskilt bruk.²⁵⁸ Bedömningen av huvudsakskriteriet ska ske med hänsyn till hur den skadade egendomen brukade användas, vilket innebär att PAL kan bli tillämplig även om egendomen vid skadetillfället tillfälligtvis användes i en näringsverksamhet men normalt sett brukade användas för enskilt ändamål.²⁵⁹ Om den skadade egendomen inte användes huvudsakligen för enskilt ändamål, är PAL inte tillämplig och den skadelidandes rätt till skadestånd får prövas utifrån framför allt skadeståndslagen och dess culpapregel.²⁶⁰

5.7 ORSAKSSAMBANDET, DEN SKADELIDANDES BEVISBÖRDA

Eftersom produktansvaret är strikt, behöver den skadelidande bara bevisa ett orsakssamband mellan uppkommen skada och en säkerhetsbrist hos produkten för att tillverkaren eller importören ska anses ansvarig.²⁶¹ Vårdslöshet från tillverkarens/importörens/marknadsförarens sida behöver, som nämnts i avsnitt 4.2, inte bevisas. Den skadelidande har således bevisbördan för orsakssambandet, och graden av tillräcklig bevisning härvidlag avgörs av domstolarna i varje enskilt fall.²⁶² Beviskravet får dock inte sättas så högt att den skadelidandes möjlighet till ersättning blir illusorisk.²⁶³ Detta gäller framförallt i fall med svåröverskådliga och komplicerade händelseförlopp som berör invecklade tekniska och vetenskapliga frågor där sakkunniga kan ha skilda uppfattningar.²⁶⁴

Även när den skadelidande vill kräva ersättning av en komponenttillverkare ankommer det på honom att styrka att skadan har orsakats av en säkerhetsbrist i komponenten. Emellertid kan komponenttillverkaren, som nämnts i avsnitt 5.5, ofta undgå ansvar genom att bevisa att säkerhetsbristen uppkommit genom bearbetning av produkten i ett senare led (se även närmast följande avsnitt).

5.8 TILLVERKARENS/IMPORTÖRENS/MARKNADSFÖRARENS BEVISBÖRDA (OMKASTAD BEVISBÖRDA)

8 § PAL

²⁵⁶ Se prop. 1990/91:197 s. 89.

²⁵⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 89.

²⁵⁸ Se prop. 1990/91:197 s. 89.

²⁵⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 89.

²⁶⁰ Se prop. 1990/91:197 s. 89.

²⁶¹ Se prop. 1990/91:197 s. 66.

²⁶² Se prop. 1990/91:197 s. 66, 67 och 102.

²⁶³ Se prop. 1990/91:197 s. 66.

²⁶⁴ Se härvidlag det s.k. Leo-målet, NJA 1982 s. 421, och prop. 1990/91:197 s. 65 och 66.

Skadeståndsskyldig enligt 6 eller 7 § är inte den som

1. visar att han inte har satt produkten i omlopp i en näringsverksamhet,
2. gör sannolikt att säkerhetsbristen inte fanns när han satte produkten i omlopp,
3. visar att säkerhetsbristen beror på att produkten måste stämma överens med tvingande föreskrifter som har meddelats av en myndighet, eller
4. visar att det på grundval av det vetenskapliga och tekniska vetandet vid den tidpunkt då han satte produkten i omlopp inte var möjligt att upptäcka säkerhetsbristen.

Lagrummet motsvaras av art. 7 a-f i EU-direktivet om produktansvar.²⁶⁵

Om orsakssambandet har letts i bevis av den skadelidande (se närmast föregående avsnitt), måste tillverkaren, importören eller marknadsföraren, för att undgå ansvar enligt PAL för uppkommen skada, kunna anföra motbevisning enligt något av fallen A-D nedan.

A) Om vederbörande *gör sannolikt* enligt 8 § 2 att produkten inte hade någon av följande säkerhetsbrister vid tidpunkten då den *sattes i omlopp*, undgår denne ansvar: konstruktionsfel, fabrikationsfel eller instruktionsfel.²⁶⁶

- Fabrikationsfel består i en säkerhetsbrist i något eller några enstaka exemplar av produkten, och orsakas av något missöde i tillverkningsprocessen.²⁶⁷
- Konstruktionsfelen beror däremot på produktens ursprungliga utformning och sammansättning, och föreligger i regel hos alla produkter av samma slag från samma tillverkare.²⁶⁸
- Instruktionsfel består i felaktiga, ofullständiga eller uteblivna anvisningar beträffande hur en annars fullgod produkt ska användas.²⁶⁹ Produktansvaret kan även, som nämnts,²⁷⁰ omfatta den situationen att en skada förorsakats av att en produkt saknar avsedd effekt, vilket särskilt gäller produkter som har till uppgift att just skydda mot skada.²⁷¹

Instruktionsfel torde i allmänhet föreligga när upplysningar inte lämnas, trots att så har föreskrivits i lag eller annan författning eller av en myndighet. En tillverkare av en vara eller en näringsidkare som tillhandahåller en tjänst är enligt 13 och 14 §§ produktsäkerhetslagen skyldig att lämna sådan säkerhetsinformation som behövs för att konsumenten ska kunna bedöma och skydda sig mot risker med varan eller tjänsten samt, beträffande en farlig vara eller tjänst, skyldig att informera om skaderisken, om det behövs för att förebygga skadefall.²⁷² Enligt 27 § produktsäkerhetslagen kan tillsynsmyndigheten meddela de förelägganden och förbud som behövs i ett enskilt fall för att produktsäkerhetslagen och föreskrifter som har meddelats med stöd av den lagen

²⁶⁵ Se BILAGA.

²⁶⁶ Se prop. 1990/91:197 s. 26, 27, 29, 67, 68 och 98.

²⁶⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 98.

²⁶⁸ Se prop. 1990/91:197 s. 98.

²⁶⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 98.

²⁷⁰ Se avsnitt 5.2.

²⁷¹ Se prop. 1990/91:197 s. 101 och 102.

²⁷² Se även 5 § produktsäkerhetsförordningen.

ska efterlevas. Konsumentverket är tillsynsmyndighet utom när tillsynen ska utövas av en myndighet som enligt någon annan författning än produktsäkerhetslagen ska se till att produktsäkerhet för vissa varor eller tjänster efterlevs.²⁷³ Genom den ordningen säkerställs att inga varor faller utanför någon tillsynsmyndighets ansvarsområde, och den anses innebära att Konsumentverket även utövar tillsyn beträffande sådana risker som inte omfattas av någon annan tillsynsmyndighets ansvarsområde, t.ex. mekaniska risker hos vissa kemiska produkter.²⁷⁴ I flera av de författningar som gäller beträffande produkter som omfattas av speciallagstiftning avseende produktsäkerhet stadgas det också att varningar eller annan information ska lämnas om produkter som omfattas av sådan lagstiftning. Sålunda får Livsmedelsverket enligt 6 § livsmedelslagen (2006:804) meddela föreskrifter eller i det enskilda fallet fatta beslut om förbud till skydd för människors liv och hälsa och för konsumentintresset. Enligt 7 § livsmedelsförordningen (2006:813) får Livsmedelsverket också meddela föreskrifter om märkning och presentation av livsmedel. Ett annat exempel är 14 kap. miljöbalken, där det, beträffande kemiska produkter och biotekniska organismer, i 15-19 §§ återfinns regler om produktinformation och om skyldighet att lämna uppgifter om skadliga effekter eller egenskaper till Kemikalieinspektionen.²⁷⁵ Dessutom ska den som släpper ut en kemisk produkt på marknaden klassificera, märka och förpacka produkten i enlighet med kraven i 17-22 §§ förordningen (2008:245) om kemiska produkter och biotekniska organismer, om inte annat följer av EU-reglerna på området eller av föreskrifter meddelade av Kemikalieinspektionen.²⁷⁶ Marknadsdomstolens avgöranden och t.ex. de riktlinjer som Konsumentverket utfärdar för marknadsföring av olika produkter kan sålunda ge viss vägledning vid bedömningen av vilken information som ska lämnas för att instruktionsfel inte ska anses föreligga. Även branschrekommendationer kan ha liknande betydelse.²⁷⁷ Regler om märkning och presentation av livsmedel samt om reklam för livsmedel följer av EU-direktivet 2000/13/EG. En återförsäljares ansvar för åsidosättanden av bestämmelser om märkning av livsmedel kan bland annat medföra en skyldighet att erlagga straffavgifter, men faller utanför det särskilda tillämpningsområdet för den ordning med strikt skadeståndsansvar som har inrättats genom EU-direktivet om produktansvar. Eventuella principer om ansvar i EU-direktivet om produktansvar kan följaktligen inte överföras till de märkningsskyldigheter som föreskrivs i direktiv 2000/13/EG.²⁷⁸

Vid sidan av indelningen i de tre nämnda kategorierna av säkerhetsbrister talas ofta om utvecklingsskador och systemskador.²⁷⁹ En utvecklingsskada beror på en brist som på teknikens och vetenskapens stadium vid tillverkningstillfället inte kunde förutses ens av den främsta expertisen. Utvecklingsskador är att betrakta som konstruktionsfel eller någon gång som instruktionsfel och omfattas därmed principiellt sett av PAL,²⁸⁰ men befrielse från ansvar kan förekomma (varom mer nedan). Däremot kan tillverkaren inte göras skadeståndsskyldig med stöd av PAL för systemskador, vilka nämligen orsakas av produkter som godtas i

²⁷³ Se 3 § produktsäkerhetsförordningen samt prop. 2003/04:121 s. 127 och 128.

²⁷⁴ Se prop. 2003/04:121 s. 128.

²⁷⁵ Se även 15 § förordning (2008:245) om kemiska produkter och biotekniska organismer.

²⁷⁶ Se 16 § förordning (2008:245) om kemiska produkter och biotekniska organismer.

²⁷⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 107.

²⁷⁸ Se pkt 55 och 56 i EU-målet C-315/05 (Lidl Italia).

²⁷⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 98.

²⁸⁰ Se prop. 1990/91:197 s. 31 och 98.

samhället trots att de har kända egenskaper som kan vålla skador, såsom t.ex. skador som är normala följder av bruk av alkohol eller tobak.²⁸¹ Se för övrigt angående särskilda regler om straffansvar och förverkande, 11 och 12 kap. alkohollagen (2010:1622).

Så länge produkten är under tillverkning eller ligger i lager kan den inte sägas vara satt i omlopp.²⁸² Det finns inte någon allmän regel om när en produkt ska anses vara satt i omlopp, men typiskt sett sker det först när produkten överlämnas till en självständig transportör, en köpare eller dylik varvid den ansvarige inte längre förfogar över produkten i fråga.²⁸³ Tillverkaren har satt produkten i omlopp när denne fullbordat tillverkningsprocessen och produkten förts in i det ekonomiska kretsloppet, exempelvis genom att vederbörande har överlämnat den till nästa led i distributionskedjan.²⁸⁴ Art. 7 a i EU-direktivet om produktansvar ska exempelvis tolkas på så sätt att en defekt produkt har satts i omlopp, om den används vid tillhandahållandet av en bestämd medicinsk tjänst som består i att förbereda ett människoorgan för transplantation, med skada på organet som följd.²⁸⁵

Ansvar enligt PAL inträder typiskt sett först när produkten har lämnat tillverkarens faktiska kontroll, varvid det avgörande momentet sålunda normalt sett är den slutliga besittningsövergången från tillverkaren till någon annan, exempelvis – som nyss nämnts – till en självständig transportör.²⁸⁶ Det krävs dock inte att produkten har överlåtits, utan PAL omfattar även att produkten satts i omlopp genom t.ex. uthyrning eller annan förvärvsmässig upplåtelse.²⁸⁷ Även i det fallet en vara i en butik har plockats från hyllan av en kund är den tillhandahållen och satt i omlopp, trots att kunden inte passerat kassan och produkten ännu inte är överlåten till kunden.²⁸⁸ Skadar sig kunden på grund av att varan, exempelvis en läskedrycksflaska, exploderar när kunden tar den från hyllan, gäller PAL.²⁸⁹ Om produkten däremot sätts i omlopp utan medverkan av tillverkaren etc. eller någon för vilken denne ansvarar, anses inte ansvar enligt PAL uppkomma, vilket gäller oavsett om produkten fortfarande var under arbete eller låg i ett lager av färdiga produkter.²⁹⁰ Principen är att den som ansvarar för skador på grund av bristande produktsäkerhet ska ha rätt att bestämma när produkten ska sättas i omlopp.²⁹¹ Om produkten stjäls från tillverkarens lager, bör sålunda denne inte omfattas av PAL på grund av skador som en säkerhetsbrist hos produkten orsakar.²⁹² Tillverkaren kan dock bli skadeståndsskyldig enligt skadeståndslagen och culpapregeln, om denne genom vårdslöshet har medverkat till att stölden har blivit möjlig.²⁹³

Inte bara tillverkare utan även en importör och den som har marknadsfört produkten som sin kan, som nämnts,²⁹⁴ bli skadeståndsansvariga enligt PAL, och även de kan åberopa som

²⁸¹ Se prop. 1990/91:197 s. 34 och 98.

²⁸² Se prop. 1990/91:197 s. 30.

²⁸³ Se prop. 1990/91:197 s. 30 och 118.

²⁸⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 118.

²⁸⁵ Se pkt 18 i EU-målet C-203/99 (Veedfald).

²⁸⁶ Se prop. 1990/91:197 s. 118.

²⁸⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 30 och 118.

²⁸⁸ Se prop. 1990/91:197 s. 116.

²⁸⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 116.

²⁹⁰ Se prop. 1990/91:197 s. 30.

²⁹¹ Se prop. 1990/91:197 s. 30.

²⁹² Se prop. 1990/91:197 s. 30.

²⁹³ Se prop. 1990/91:197 s. 30.

²⁹⁴ Se avsnitt 5.4.1.

ansvarsfrihetsgrund att de inte har satt produkten i omlopp. Om exempelvis en produkt har satts i omlopp av dess tillverkare och sedan stjäls från en importörs lager, blir importören inte ansvarig för en eventuell produktskada utan den skadelidande får hålla sig till tillverkaren, eftersom importören inte har satt produkten i omlopp. Om importören å andra sidan har satt den skadebringande produkten i omlopp, kan han inte freda sig genom att göra sannolikt att produkten var felfri när den lämnade tillverkaren. Tillverkaren kan däremot – enligt vad ovan sagts i avsnitt 5.5 – undgå ansvar genom att bevisa att säkerhetsbristen har uppkommit genom att bearbetning av produkten har skett hos importören, dvs. *göra sannolikt* att säkerhetsbristen hos den skadebringande produkten har uppkommit i ett senare led. Om tillverkaren inte kan uppfylla den bevisbördan, gäller enligt 8 § 2 PAL en presumtion att säkerhetsbristen fanns när den skadegörande produkten sattes i omlopp och ansvar enligt PAL aktualiseras för tillverkaren.²⁹⁵

B) Enligt 8 § 1 PAL gäller dessutom inte ansvar enligt PAL om tillverkaren etc. *visar* att han inte har satt produkten i omlopp i en *näringsverksamhet*. Med *näringsverksamhet* avses här, liksom enligt konsumentlagstiftningen och bokföringslagen (1999:1078), en ”verksamhet av ekonomisk art som bedrivs yrkesmässigt”.²⁹⁶ I detta sammanhang kan nämnas att art. 2 i EU-direktivet om produktansvar undantar jordbruksråvaror och jaktprodukter från direktivets omfattning,²⁹⁷ medan PAL saknar ett sådant undantag.²⁹⁸ Det har ansetts lämpligare att knyta undantaget från PAL:s tillämpning beträffande obearbetade naturprodukter till sådana fall då produkterna inte tillhandahålls som ett led i en näringsverksamhet.²⁹⁹ Med andra kan inte den som endast har tillverkat en vara hobbymässigt åläggas ansvar enligt PAL. Utanför PAL:s tillämpningsområde faller därmed också exempelvis sådana situationer som när en privatperson bakar kakor för försäljning vid en välgörenhetstillställning eller när en turist för in ett föremål i landet för att ge bort det som present.³⁰⁰ Art. 7 c i EU-direktivet om produktansvar ska exempelvis tolkas på så sätt att den ansvarsfrihet som föreskrivs för det fall att det varken har förekommit något handlande i ekonomiskt syfte eller inom ramen för en näringsverksamhet inte kan komma i fråga när en defekt produkt har framställts och använts vid tillhandahållandet av en bestämd medicinsk tjänst, som är helt offentligfinansierad och för vilken patienten inte är skyldig att betala någon ersättning.³⁰¹

En viktig skillnad mellan beviskraven för tillverkaren etc. är att vederbörande enligt 8 § 1 PAL har att *visa* att han inte satt produkten i omlopp i en näringsverksamhet, vilket innebär ett krav på full bevisning, medan beviskravet är det lägre *göra sannolikt* beträffande 8 § 2 PAL, dvs. om t.ex. tillverkaren hävdar att säkerhetsbristen hos den skadebringande produkten har uppkommit i ett senare led.³⁰²

Vissa slag av verksamhet som drivs i offentlig regi är att anse som näringsverksamhet. Statliga och kommunala bolag och andra offentliga organ, t.ex. de affärsdrivande verken, vilka driver

²⁹⁵ Se prop. 1990/91:197 s. 119.

²⁹⁶ Se prop. 1990/91:197 s. 55, 56 och 119 ang. citatet och prop. 1998/99:130 (Ny bokföringslag m.m.) Del 1 s. 381, där det anges att ”näringsverksamhet skall anses omfatta all verksamhet som är av ekonomisk natur och av sådan karaktär att den kan betecknas som yrkesmässig”.

²⁹⁷ Se BILAGA.

²⁹⁸ Se 2 § PAL och avsnitt 5.3.1.

²⁹⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 18.

³⁰⁰ Se prop. 1990/91:197 s. 119.

³⁰¹ Se pkt 22 i EU-målet C-203/99 (Veedfald).

³⁰² Se prop. 1990/91:197 s. 119.

verksamhet av ekonomisk natur kan således åtminstone formellt sett ådra sig produktansvar enligt min mening, och av intresse är att det kan hävdas att den offentliga sektorn redan ålagts ett strikt ansvar för produktskador genom HD:s rättspraxis.³⁰³ Lagrådet påpekade emellertid att rättsfallet i fråga – NJA 1989 s. 389 – bygger på rättsläget innan PAL trädde i kraft.³⁰⁴ Lagutskottet hänvisade till lagrådets uttalande om rättsfallet, men ansåg att det från de skadelidandes synvinkel inte är motiverat att undanta skador som orsakas av produkter som tillverkats eller importerats i näringsverksamhet i offentlig regi.³⁰⁵ Lagutskottet hänvisade dock till att frågan om rättsfallets betydelse endast kan besvaras av rättstillämpningen och att det ankommer på regeringen att föranstalta om att frågan snarast blir föremål för närmare överväganden.³⁰⁶

C) Befrielse från ansvar kan också förekomma enligt 8 § 3 PAL, om tillverkaren etc. *visar* att skadan beror på att produkten måste överensstämja med *tvingande föreskrifter* som har meddelats av en myndighet. Det innebär att om en viss mängd av ett visst ämne har måst tillföras produkten på grund av sådan föreskrift och det har förorsakat skadan så är tillverkaren fri från produktansvar.³⁰⁷

D) Enligt 8 § 4 PAL, som motsvaras av art. 7 e i EU:s direktiv om produktansvar, är tillverkaren också fri från produktansvar, om han *visar* att det på grundval av det vetenskapliga och tekniska vetandet vid den tidpunkt då han satte produkten i omlopp inte var möjligt att upptäcka säkerhetsbristen hos den skadebringande produkten. Om det inte vore möjligt för industrin att undgå produktansvar för utvecklingsskador, skulle det inte vara förenligt med EU:s direktiv om produktansvar och risken är att produktutvecklingen läggs utomlands – vilket enligt lagutskottet vore ytterst beklagligt.³⁰⁸

Av vad som ovan anförts följer att tillverkaren av en produkt med säkerhetsbrister, För att kunna befria sig från sitt skadeståndsansvar i enlighet med art. 7 e i direktivet, måste tillverkaren av en produkt med säkerhetsbrister visa att det tekniska och vetenskapliga vetandet, inbegripet de allra senaste rönen, vid den tidpunkt då produkten i fråga sattes i omlopp inte gjorde det möjligt att upptäcka defekten. För att kunna åberopa relevant vetenskapligt och tekniskt vetande gentemot tillverkaren på ett giltigt sätt krävs det dessutom att sådant vetande var tillgängligt vid den tidpunkt då produkten i fråga sattes i omlopp. I sistnämnda avseende kvarstår i art. 7 e i direktivet vissa tolkningssvårigheter som i händelse av tvist måste lösas av den nationella domstolen.³⁰⁹

5.9 JÄMKNING PÅ GRUND AV SKADELIDANDES MEDVÅLLANDE (CONTRIBUTORY NEGLIGENCE)

10 § PAL

Skadestånd enligt denna lag jämkas efter vad som är skäligt, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan.

³⁰³ Se NJA 1989 s. 389 och prop. 1990/91:197 s. 56.

³⁰⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 56.

³⁰⁵ Se bet. 1991/92:LU14 s. 12.

³⁰⁶ Se bet. 1991/92:LU14 s. 12.

³⁰⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 120.

³⁰⁸ Se bet. 1991/92:LU14 s. 8 och 9.

³⁰⁹ Se pkt 29 i EU-målet C-300/95 (kommissionen mot Förenade kungariket).

Paragrafen infördes genom SFS 1992:1137 (prop. 1992/93:38) och hann sålunda träda i kraft genom att hela PAL trädde i kraft den 1 januari 1993. Den motsvaras i EU-direktivet om produktansvar av art. 8.2.³¹⁰ Av 10 § framgår att skadestånd enligt PAL – såväl på grund av personskada som på grund av sakskada – ska jämkas efter vad som är skäligt, om någon på den skadelidandes sida har medverkat till skadan uppsåtligen eller genom oaktsamhet. För jämkning torde det – i enlighet med vad som sägs i avsnitt 5.2 – vara fråga om att avgöra huruvida produkten har använts på ett sätt som kunnat förväntas eller inte, varvid följande får sägas allmänt sett.

Det ska t.ex. inte behöva finnas med i en teknisk dokumentation eller instruktion över en kniv att man inte ska sticka sig själv eller annan med den, men om en kniv inte är så säker mot skada som en normal användare har anledning att förvänta sig, bör tillverkaren kunna göras ansvarig enligt PAL för skador som orsakas av en sådan säkerhetsbrist.³¹¹ Förutsatt att sålunda en skadeståndsskyldighet har klarlagts aktualiseras huruvida jämkning av produktansvaret ska ske på grund av medvållande på den skadelidandes sida.³¹² Förutsättningarna för jämkning är desamma beträffande såväl personskador som sakskador.³¹³ Jämkning på grund av medverkan avser att den skadelidande eller någon på dennes sida, dvs. någon som vederbörande svarar för såsom barn eller anställda, medverkat uppsåtligen eller genom vårdslöshet till skadan.³¹⁴ Den skadelidandes etc. vårdslöshet, när det gäller fall av sakskada, ska stå i ett orsakssamband med skadad på motsvarande sätt som det ska finnas ett orsakssamband mellan säkerhetsbristen i produkten och skadan.³¹⁵ Beträffande personskador torde jämkning på grund av vållande av någon annan på den skadelidandes sida än den skadelidande själv i praktiken bara förekomma när skadestånd krävs enligt 5 kap. 2 § första st. 2 och andra st. skadeståndslagen för förlust av underhåll från en omkommen person som har varit medvållande till olyckan.³¹⁶ Graden av vårdslöshet är en av de viktigaste faktorerna vid den skälighetsbedömning som ska göras, oavsett om fråga är om att bedöma grund för jämkning på grund av medvållande angående en personskada eller sakskada.³¹⁷ PAL bygger, som nämnts,³¹⁸ på strikt ansvar, varför den ansvariges beteende normalt, som också nämnts, är utan betydelse för skadeståndsskyldigheten. Därför är det i första hand den skadelidande som kommer i blickpunkten, när det gäller att bedöma parternas beteende för att avgöra frågan om jämkning aktualiseras.³¹⁹ Ju allvarigare grad av vållande från den skadelidandes sida, desto större blir reduktion av ersättningen.³²⁰ Om den skadelidandes oaktsamhet har varit obetydlig, får den skadeståndsskyldige betala full ersättning, medan skadeståndet kan jämkas till noll om den skadelidandes vållande är så stort att han får bära skadan ensam.³²¹

³¹⁰ Se BILAGA.

³¹¹ Se prop. 1990/91:197 s. 25.

³¹² Se prop. 1992/93:38 s. 26.

³¹³ Se prop. 1992/93:38 s. 26.

³¹⁴ Se prop. 1992/93:38 s. 26.

³¹⁵ Se prop. 1992/93:38 s. 26 och 27.

³¹⁶ Se prop. 1992/93:38 s. 26.

³¹⁷ Se prop. 1992/93:38 s. 26.

³¹⁸ Se avsnitten 4.2, 5.2 och 5.3.1.

³¹⁹ Se prop. 1992/93:38 s. 27.

³²⁰ Se prop. 1992/93:38 s. 27.

³²¹ Se prop. 1992/93:38 s. 27.

Om den skadelidande skyddas av en försäkring, kan det inte anses oskäligt att skadeståndet jämkas.³²² I andra fall får de ekonomiska förhållandena emellertid enbart inverka på jämkningen om skadan är så stor att nedsättningen annars skulle få allvarliga följder för den skadelidandes försäljningsmöjligheter eller levnadsförhållanden.³²³ För övrigt ska jämkningsregeln i fråga, beträffande saksador, tillämpas på det belopp som återstår efter avräkning av 3 500 kr enligt 9 § PAL.³²⁴

9 § PAL

När ersättning för sakskada bestäms enligt denna lag avräknas ett belopp om 3 500 kr.

Paragrafen innehåller en regel om avdrag för en *självrisk* vid saksador.³²⁵ En motsvarande bestämmelse finns i EU-direktivet om produktansvar, art. 9 b.³²⁶ Grekland hade underlåtit att införa den självrisken om 500 euro som medlemsländerna är skyldiga att tillämpa enligt direktivbestämmelsen, vilket påtalas i en EU-dom.³²⁷ Bestämmelsen i 9 § PAL innebär att ansvaret för saksador är begränsat så att den del av skadan som inte överstiger 3 500 kronor inte ersätts.

Bestämmelserna i skadeståndslagen blir, som nämnts,³²⁸ tillämpliga i fråga om sådant som inte regleras särskilt i PAL. Sålunda ska bl.a. reglerna i 5 kap. skadeståndslagen om skadeståndets bestämmande tillämpas vid skador som ersätts enligt PAL. Skadestånd med anledning av sakskada bestäms enligt 5 kap. 7 § skadeståndslagen, och omfattar sålunda ersättning för:

- sakens värde eller reparationskostnad och värdeminskning,
- annan kostnad till följd av skadan
- inkomstförlust eller intrång i näringsverksamhet.

När ersättning för sakskada bestäms enligt PAL avräknas, som nyss berörts, enligt 9 § ett belopp om 3 500 kr. Endast en enda sådan avräkning sker, även om samma säkerhetsbrist orsakat skador på flera föremål hos en och samma skadelidande, och detta oavsett om föremålen skadats samtidigt eller vid skilda tidpunkter. Begränsningen gäller endast för det strikta ansvaret enligt PAL. Emellertid blir inte 9 § PAL om avräkning tillämplig i den mån ett skadeståndsanspråk grundas på andra skadeståndsregler, t.ex. culpaansvaret enligt skadeståndslagen.³²⁹

I Europa förekommer inte någon motsvarighet till vad som i USA kallas *punitive damages* (skadeståndsersättningar av straffkaraktär vid särskilt försvårande omständigheter), men eftersom ersättningens bestämmande inte regleras särskilt i PAL gäller därvid, som nyss nämnts, skadeståndslagens regler. Det innebär att produktansvaret enligt PAL beträffande personskada, i enlighet med 5 kap. 1 § första st. skadeståndslagen, omfattar ersättning för sveda

³²² Se prop. 1992/93:38 s. 27.

³²³ Se prop. 1992/93:38 s. 27.

³²⁴ Se prop. 1992/93:38 s. 27.

³²⁵ Se prop. 1990/91:197 s. 121.

³²⁶ Se BILAGA.

³²⁷ Se pkt 34 i EU-målet C-154/00 (kommissionen mot Grekland).

³²⁸ Se avsnitt 4.2.

³²⁹ Se prop. 1990/91:197 s. 121.

och värk, förutom ersättning för direkta kostnader som sjukvårdskostnader samt inkomstförlust. EU:s direktiv om produktansvar behandlar inte i sig ideell skada såsom ersättning för sveda och värk.³³⁰

Om personskada har lett till dödsfall, ska, i enlighet med 5 kap. 2 § första st. skadeståndslagen, ersättning betalas för begravningskostnad och, i skälig omfattning, annan kostnad till följd av dödsfallet, för förlust av underhåll och för personskada som till följd av dödsfallet åsamkats någon som stod den avlidne särskilt nära.³³¹

5.10 ANSVARSTID

12 § PAL

Den som vill ha ersättning enligt denna lag skall väcka talan inom tre år från det att han fick eller borde ha fått kännedom om att fordringen kunde göras gällande.

Talan om ersättning måste dock väckas inom tio år från det att den som påstås vara skadeståndsskyldig satte den skadegörande produkten i omlopp.

Den som inte väcker talan i tid har inte rätt till ersättning.

Denna paragraf innehåller regler om preskription av krav på ersättning för produktskador. Den motsvaras i EU-direktivet om produktansvar av art. 10 och 11.³³²

Produktansvaret enligt PAL preskriberas enligt 12 § om inte talan om ersättning har väckts inom tio år från det att den skadegörande produkten sattes i omlopp eller om talan om ersättning inte har väckts inom tre år från det att den som vill ha ersättning enligt PAL fick eller borde ha fått kännedom om att fordringen kunde göras gällande. Genom att lagtexten uttrycker att fråga ska vara om *den skadegörande produkten* är det just det exemplar av produkten som har orsakat skadan i det konkreta fallet som avses. Med produkt avses enligt PAL, som nämnts i avsnitt 5.3.1, det skadebringande exemplaret av produkttypen i fråga, och ingenting annat. Det är den som påstår att preskription har inträtt som har bevisbördan för att den skadelidande har fått eller bort få kännedom om skadan, säkerhetsbristen och den ansvarige (dvs. mot vem anspråket ska riktas).³³³ I övrigt är det intressant att ansvaret för produkten inte bryts av att den monteras in i en annan produkt eller i en fastighet.³³⁴ Någon preklusionsverkan har således inte en sådan åtgärd.

För övrigt: se kapitel 6 ang. lagvalsregler enligt Rom II-förordningen, och bl.a. vad som gäller beträffande tillämpningen i tiden av den förordningen.

³³⁰ Se nionde st. i ingressen till EU:s direktiv om produktansvar och art. 9 i direktivet (återges i BILAGA).

³³¹ Se även avsnitt 5.6.

³³² Se BILAGA.

³³³ Se prop. 1990/91:197 s. 124 och 125.

³³⁴ Se prop. 1990/91:197 s. 14.

6. ROM II-FÖRORDNINGEN OM LAGVALSREGLER

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 864/2007 av den 11 juli 2007 om tillämplig lag för utomobligatoriska förpliktelser (Rom II) innehåller lagvalsregler.

Enligt art. 1.1 första men. i Rom II-förordningen ska den i princip tillämpas på utomobligatoriska förpliktelser på privaträttens område i situationer som innebär lagkonflikt. Eftersom innebörden i begreppet utomobligatorisk förpliktelse varierar mellan EU:s medlemsstater, bör det förstås som ett autonomt begrepp i Rom II.³³⁵ Lagvalsreglerna i Rom II omfattar utomobligatoriska förpliktelser även om de följer av strikt ansvar, såsom produktansvaret enligt PAL.³³⁶

Rom II är som förordning direkt tillämplig i Sverige som medlemsstat i EU.³³⁷ Enligt art. 1.4 avses med medlemsstat i Rom II-förordningen alla medlemsstater utom Danmark. I det följande nämns några av de övriga bestämmelserna i Rom II-förordningen:

- Rom II-förordningen anger i sjätte st. i dess ingress, att EU:s medlemsstater måste ha lagvalsregler som leder till att samma nationella lag är tillämplig oavsett vid vilket lands domstol talan om utomobligatorisk förpliktelse har väckts. Skälet är att den inre marknaden ska kunna fungera väl. Rom II-förordningen syftar därmed till att förbättra möjligheten att förutse resultatet av en tvist, öka säkerheten angående vilken lag som är tillämplig och öka den fria rörligheten för domar.
- Huvudregeln i Rom II-förordningen för lagval är enligt art. 4.1 *lex loci damni* (dvs. lagen i landet där den direkta skadan uppkom). Undantag från huvudregeln görs enligt art. 4.2 respektive 4.3, om det uppkommer en särskild anknytning till ett annat land, genom att parterna har sin vanliga vistelseort i samma land respektive om det framgår av alla omständigheter i fallet att den skadeståndsgrundande händelsen har en uppenbart närmare anknytning till ett annat land.³³⁸
- Enligt art. 5.1 i Rom II-förordningen gäller att tillämplig lag för en utomobligatorisk förpliktelse som har sin grund i skada som orsakas av en produkt – **produktansvar** – ska vara, utan att det påverkar tillämpningen av art. 4.2:
 - a) lagen i det land där den skadelidande hade sin vanliga vistelseort när skadan uppkom, om produkten saluförts i det landet, eller i annat fall,
 - b) lagen i det land där produkten förvärvades, om produkten saluförts i det landet, eller i annat fall,
 - c) lagen i det land där skadan uppkom, om produkten saluförts i det landet.

Emellertid ska tillämplig lag vara lagen i det land där den person vars ansvar görs gällande har sin vanliga vistelseort om han eller hon inte rimligen kunde förutse att

³³⁵ Jfr elfte st. första och andra men. i ingressen till Rom II-förordningen.

³³⁶ Jfr elfte st. tredje men. i ingressen till Rom II-förordningen.

³³⁷ Jfr art. 288 andra st. FEUF.

³³⁸ Jfr artonde st. i ingressen till Rom II-förordningen.

produkten, eller en produkt av samma typ, skulle saluföras i det land vars lag är tillämplig enligt a, b eller c.

- Enligt art. 5.2 i Rom II-förordningen ska, om det framgår av alla omständigheter i fallet att den skadeståndsgrundande händelsen har en uppenbart närmare anknytning till ett annat land än det som anges i art. 5.1, lagen i det landet tillämpas. En uppenbart närmare anknytning till ett annat land kan särskilt grundas på att det redan finns ett rättsförhållande mellan parterna, såsom ett avtal som har nära anknytning till den skadeståndsgrundande händelsen i fråga.
- Enligt tjugonde st. första men. i ingressen till Rom II-förordningen bör lagvalsregeln om produktansvar – dvs. art. 5 – uppfylla målen att rättvist fördela de risker som hör till ett modernt högteknologiskt samhälle, skydda konsumenternas hälsa, stimulera till innovation, garantera att konkurrensen inte snedvrids och underlätta handelsutbyte. I andra men. anges att införandet av ett system med olika anknytningsfaktorer i olika nivåer tillsammans med en förutsebarhetsregel är en väl avvägd lösning med tanke på dessa mål. I den första nivån beaktas lagen i det land där den skadelidande hade sin vanliga vistelseort när skadan uppkom om produkten salufördes i det landet. De övriga nivåerna blir aktuella om produkten inte salufördes i det landet, utan att det påverkar tillämpningen av art. 4.2 och möjligheten att det finns en uppenbart närmare anknytning till ett annat land. Jag gör reflektionen att målen om att undvika konkurrensnedvridning och att underlätta handelsutbyte även får anses ägnade att bidra till att den inre marknaden ska kunna fungera väl.
- Andra regler i Rom II-förordningen om lagval vid utomobligatoriska skadeståndsgrundande händelser än reglerna i art. 4 och 5 återfinns i: art. 6, ang. otillbörlig konkurrens och handlingar som begränsar den fria konkurrensen; art. 7, ang. miljöskador; art. 8, ang. immaterialrättsintrång; och art. 9, ang. stridsåtgärder (av arbetstagare eller arbetsgivare eller organisationer som företräder deras yrkesmässiga intressen).
- I övrigt får nämnas att Rom II-förordningen bl.a. innehåller regler: om tjänster utan uppdrag (*negotiorum gestio*),³³⁹ art. 11, oaktsamhet vid ingående av avtal (*culpa in contrahendo*),³⁴⁰ art. 12; om att parterna får göra lagval genom avtal beträffande en utomobligatorisk förpliktelse, art. 14; om den tillämpliga lagens räckvidd, art. 15; om att Rom II inte ska begränsa tillämpningen av bestämmelser i domstolslandets lag när de är tvingande, oavsett vilken lag som i övrigt ska tillämpas på den utomobligatoriska förpliktelsen, art. 16; och om bevisbördan, art. 22.
- Enligt art. 32 ska Rom II-förordningen tillämpas från och med den 11 januari 2009, med undantag av art. 29, som ska börja tillämpas från och med den 11 juli 2008. Art. 29.1 anger att medlemsstaterna skulle senast den 11 juli 2008 överlämna till EU-kommissionen en förteckning över internationella konventioner om lagvalsregler för utomobligatoriska förpliktelser enligt art. 28.1. Enligt art. 31 ska Rom II-förordningen om lagvalsregler för utomobligatoriska förpliktelser tillämpas på skadevällande

³³⁹ Jfr tjugonionde st. i ingressen till Rom II-förordningen.

³⁴⁰ Jfr tjugonionde och trettionde st. i ingressen till Rom II-förordningen.

händelser som inträffar efter det att Rom II har trätt i kraft. Enligt EU-domstolens uppfattning ska art. 31 och 32, jämförda med art. 297 FEUF, tolkas så att tidpunkterna för talans väckande och domstolens avgörande i lagvalsfrågan saknar betydelse för Rom II-förordningens tillämpning i tiden.³⁴¹

³⁴¹ Se pkt 36 och 37 i EU-målet C-412/10 (Homawoo).

BILAGA – EU:s PRODUKTANSVARSDIREKTIV³⁴²

RÅDETS DIREKTIV

av den 25 juli 1985

om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister

(85/374/EEG)

EUROPEISKA GEMENSKAPERNAS RÅD HAR ANTAGIT DETTA DIREKTIV

med beaktande av Fördraget om upprättandet av Europeiska ekonomiska gemenskapen, särskilt artikel 100 i detta,

med beaktande av kommissionens förslag,

med beaktande av Europaparlamentets yttrande,

med beaktande av Ekonomiska och sociala kommitténs yttrande, och

med beaktande av följande:

Medlemsstaternas rättsregler om tillverkarens ansvar för skada orsakad av en defekt i hans produkter måste närmas till varandra eftersom nuvarande skillnader kan snedvrída konkurrensförhållandena och påverka varuflödet inom den gemensamma marknaden samt leda till olika grader av skydd av konsumenterna mot skada på deras hälsa eller egendom orsakad av en produkt med säkerhetsbrister.

Ett strikt ansvar för tillverkaren är det enda sättet att uppnå en fullgod lösning av det problem som kännetecknar nutidens fortlöpande tekniska utveckling och som består i en rättvis fördelning av de risker som den moderna tekniska produktionen medför.

Det strikta ansvaret bör endast omfatta industriellt framställda lösa saker. Det är därför lämpligt att undanta ansvar för jordbruksvaror och jaktprodukter utom då de undergått sådan bearbetning av industriell karaktär som kan orsaka en defekt i produkterna. Ansvaret enligt detta direktiv bör också gälla lösa saker som används vid uppförandet av fast egendom eller som infogas i sådan egendom.

Konsumentskyddet kräver att alla tillverkare som varit inblandade i tillverkningsprocessen bör göras ansvariga om den slutprodukt, den komponent eller det råmaterial de levererat haft säkerhetsbrister. Av samma skäl bör ansvaret utsträckas till dem som importerar produkter till gemenskapen och dem som med sitt namn, varumärke eller annat kännetecken presenterar sig som tillverkare eller som levererar en produkt vars tillverkare inte kan identifieras.

När flera personer bär ansvar för samma skada kräver konsumentskyddet att den skadelidande kan kräva vem som helst av dem på full ersättning för skadan.

Till skydd för konsumenterna och deras egendom bör bristfälligheten hos en produkt inte bestämmas med hänsyn till produktens brukbarhet utan till bristen på den säkerhet som allmänheten har rätt att vänta sig. Vid bedömningen av säkerheten bortses från sådan felaktig användning av produkten som under rådande omständigheter inte kan anses rimlig.

³⁴² Se www.europa.eu – Officiell EU-webbplats.

En rättvis riskfördelning mellan den skadelidande och tillverkaren innebär att tillverkaren bör kunna gå fri från ansvar om han bevisar att det föreligger vissa omständigheter som befriar honom från ansvar.

Konsumentskyddet kräver att tillverkarens ansvar inte påverkas av någon handling eller underlåtenhet av andra personer som har medverkat till skadan. Dock kan hänsyn tagas till medvållande från den skadelidande så att ansvaret begränsas eller bortfaller.

Konsumentskyddet kräver att ersättning skall lämnas vid personskada samt vid skada på egendom. I det senare fallet skall ersättningen dock begränsas till saker för privat användning eller konsumtion och beräknas med avdrag för en självrisk på ett fast belopp i syfte att undvika tvister i ett alltför stort antal fall. Detta direktiv berör inte ersättning för sveda och värk och annan ideell skada som kan ersättas enligt den lagstiftning som är tillämplig på fallet.

En enhetlig preskriptionstid för att väcka talan om ersättning är i både den skadelidandes och tillverkarens intresse.

Produkter åldras med tiden, högre säkerhetskrav utvecklas och vetenskap och teknik gör framsteg. Det skulle därför inte vara skäligt att göra tillverkaren ansvarig för säkerhetsbrister i hans produkt under obegränsad tid. Ansvaret bör därför upphöra efter en skälig tidrymd utan att detta berör mål som redan väckts.

För att uppnå ett verksamt konsumentskydd bör inte tillverkarens ansvar gentemot den skadelidande kunna inskränkas genom avtal.

Enligt medlemsstaternas rättsordningar kan en skadelidande ha rätt till skadestånd på grundval av ansvar i kontraktsförhållanden eller på grundval av annat ansvar utanför kontraktsförhållanden än som föreskrivs i detta direktiv. I den mån dessa bestämmelser också är ägnade att uppnå ett verksamt konsumentskydd bör de inte beröras av detta direktiv. I den mån ett verksamt konsumentskydd på läkemedelsområdet också redan uppnåtts i en medlemsstat enligt ett särskilt ansvarssystem bör på samma sätt krav på grundval av denna ordning kunna väckas också i fortsättningen.

I den utsträckning ansvar för atomskada redan är täckt i tillräcklig utsträckning genom lämpliga specialregler i alla medlemsstaterna, har det varit möjligt att utesluta skador av detta slag från tillämpningsområdet för detta direktiv.

Att jordbruksråvaror och jaktprodukter utesluts från direktivets tillämpningsområde kan i vissa medlemsstater, mot bakgrund av behovet av konsumentskydd, uppfattas som en otillbörlig inskränkning i detta; en medlemsstat bör därför kunna utsträcka ansvaret till att omfatta också sådana produkter.

Möjligheten för en tillverkare att gå fri från ansvar om han bevisar att det vetenskapliga och tekniska vetandet vid den tidpunkt då han satte produkten i omlopp inte var sådant att en defekt kunde upptäckas kan i vissa medlemsstater av liknande skäl uppfattas som en otillbörlig inskränkning i konsumentskyddet. Medlemsstaterna bör därför i sin lagstiftning kunna bibehålla bestämmelser om eller genom ny lagstiftning föreskriva att en sådan ansvarsbefriande omständighet inte är tillåten. Om denna avvikelse införs genom ny lagstiftning skall den dock vara underkastad ett frysingsförfarande inom gemenskapen i syfte att om möjligt stärka skyddet inom gemenskapen på ett enhetligt sätt.

Mot bakgrund av de flesta medlemsstaternas rättstraditioner är det olämpligt att fastställa ett beloppsmässigt tak för tillverkarens strikta ansvar. Eftersom det emellertid finns olika traditioner förefaller det möjligt att tillåta att en medlemsstat avviker från principen om obegränsat ansvar och föreskriver en begränsning av tillverkarens totala ansvar för personskada orsakad av identiskt lika produktexemplar med samma säkerhetsbrist, förutsatt att denna begränsning fastställs på en tillräckligt hög nivå för att garantera ett fullgott konsumentskydd och en riktig funktion hos den gemensamma marknaden.

Genom detta direktiv kan för närvarande ingen fullständig harmonisering uppnås men det öppnar vägen för en mera omfattande harmonisering. Rådet behöver därför med jämna mellanrum få rapporter från kommissionen om tillämpningen av detta direktiv, eventuellt med förslag om lämpliga åtgärder.

I detta avseende är det särskilt viktigt att de delar av direktivet som avser medlemsstaternas möjligheter till avvikelser granskas på nytt vid utgången av en period som bör vara tillräckligt lång för att det skall bli möjligt att samla in praktiska erfarenheter av den inverkan som dessa undantag haft på skyddet av konsumenterna och den gemensamma marknadens funktion.

HÄRIGENOM FÖRESKRIVS FÖLJANDE.

Artikel 1

Tillverkaren skall vara ansvarig för skador som orsakas av en defekt i hans produkt.

Artikel 2

I detta direktiv avses med produkt varje lös sak med undantag av jordbruksråvaror och jaktprodukter även om den infogats i annan lös eller fast egendom. Med jordbruksråvaror avses produkter från jorden, från boskapsskötsel och från fiske med undantag av produkter som har genomgått en första bearbetning. Begreppet "produkt" inbegriper elektricitet.

Artikel 3

1. Med tillverkare avses den som framställer en slutprodukt, en råvara eller en komponent och var och en som genom att sätta sitt namn, varumärke eller något annat kännetecken på produkten utger sig för att vara den som tillverkat den.

2. Utan att tillverkarens ansvar berörs skall den som för försäljning, uthyrning, leasing eller annan form av distribution inom ramen för sin näringsverksamhet importerar en produkt till gemenskapen betraktas som tillverkare i detta direktivs mening och skall vara ansvarig som en tillverkare.

3. När tillverkaren av produkten inte kan identifieras skall varje leverantör av produkten betraktas som tillverkare av den om han inte inom skälig tid meddelar den skadelidande vem tillverkaren eller den person som levererat produkten till honom är. Detsamma skall gälla för en importerad produkt, även om tillverkarens namn är angivet, om den i punkt 2 nämnda importörens identitet inte framgår av produkten.

Artikel 4

Den skadelidande måste kunna bevisa skadan, defekten och orsakssambandet mellan defekten och skadan.

Artikel 5

När två eller flera personer som en följd av bestämmelserna i detta direktiv är ansvariga för samma skada skall de vara solidariskt ansvariga utan att bestämmelser i nationell lagstiftning om regressrätt berörs.

Artikel 6

1. En produkt har en säkerhetsbrist när den inte ger den säkerhet som en person har rätt att vänta sig med hänsyn till alla omständigheter, däribland

a) presentationen av produkten,

b) den användning av produkten som skäligen kunnat förväntas,

c) tidpunkten då produkten satts i omlopp.

2. En produkt skall inte betraktas som defekt endast därför att en bättre produkt har satts i omlopp senare.

Artikel 7

Tillverkaren skall inte vara ansvarig enligt detta direktiv om han bevisar

- a) att han inte satt produkten i omlopp, eller
- b) att det med hänsyn till omständigheterna är sannolikt att den defekt som orsakat skadan inte förelåg när produkten sattes i omlopp av honom eller att defekten uppstått senare, eller
- c) att produkten varken framställts av honom för försäljning eller annan form av distribution i ekonomiskt syfte eller framställts eller distribuerats av honom inom ramen för en näringsverksamhet, eller
- d) att defekten beror på att produkten måste överensstämma med tvingande föreskrifter utfärdade av offentliga myndigheter, eller
- e) att det vetenskapliga och tekniska vetandet vid den tidpunkt då han satte produkten i omlopp inte var sådant att det var möjligt att upptäcka defekten, eller
- f) att defekten, när det är fråga om en tillverkare av en komponent, kan tillskrivas utformningen av den produkt i vilken komponenten har infogats eller de instruktioner som produktens tillverkare lämnat.

Artikel 8

1. Om inget annat framgår av bestämmelserna i nationell lagstiftning om regressrätt skall inte tillverkarens ansvar begränsas när skadan orsakats både av en defekt i produkten och genom en handling eller underlåtenhet av tredje man.
2. Tillverkarens ansvar kan med hänsyn till alla omständigheter begränsas eller bortfalla när skadan orsakas både av en defekt i produkten och genom medvållande av den skadelidande eller annan person som den skadelidande ansvarar för.

Artikel 9

Med skada i artikel 1 avses

- a) personskada, inklusive dödsfall,
- b) skada på eller förstörelse av någon annan sak än själva den defekta produkten med avdrag för en självrisk på 500 ECU, förutsatt att saken
 - 1) är av en typ som normalt är avsedd för privat användning eller konsumtion, och
 - 2) använts av den skadelidande huvudsakligen för hans eget privata bruk eller konsumtion.

Denna artikel berör inte nationella bestämmelser om ideell skada.

Artikel 10

1. Medlemsstaterna skall i sin lagstiftning föreskriva att en preskriptionstid av tre år skall gälla för talan om ersättning för skada enligt detta direktiv. Preskriptionstiden skall börja löpa från den dag då käranden fick kännedom om eller skäligen borde ha fått kännedom om skadan, defekten och tillverkarens identitet.
2. Medlemsstaternas lagar om preskriptionsavbrott skall inte påverkas av detta direktiv.

Artikel 11

Medlemsstaterna skall i sin lagstiftning föreskriva att den skadelidandes rättigheter enligt detta direktiv skall upphöra efter en period av tio år från den dag då tillverkaren satte den produkt som orsakat skadan i omlopp, såvida inte den skadelidande under mellantiden väckt talan mot tillverkaren.

Artikel 12

Tillverkarens ansvar gentemot den skadelidande enligt detta direktiv får inte inskränkas eller uteslutas genom en bestämmelse som begränsar hans ansvar eller undantar honom från ansvar.

Artikel 13

Detta direktiv inverkar inte på sådana rättigheter som en skadelidande kan ha enligt rättsreglerna om ansvar i eller utanför avtalsförhållanden eller enligt ett särskilt ansvarssystem som gäller när direktivet anmäls.

Artikel 14

Detta direktiv är inte tillämpligt på skador som uppstår genom en atomolycka och som täcks av internationella konventioner som medlemsstaterna har ratificerat.

Artikel 15

1. Varje medlemsstat får

a) avvika från bestämmelserna i artikel 2 och i sin lagstiftning föreskriva att med produkt i artikel 1 i detta direktiv också avses lantbruksråvaror och jaktprodukter,

b) avvika från bestämmelserna i artikel 7 e och i sin lagstiftning bibehålla eller i enlighet med det förfarande som angetts i punkt 2 nedan föreskriva att tillverkaren skall vara ansvarig även om han bevisar att det vetenskapliga och tekniska vetandet vid den tidpunkt då han satte produkten i omlopp inte var sådant att en defekt kunde upptäckas.

2. Den medlemsstat som önskar vidta den åtgärd som angetts i punkt 1 b skall till kommissionen översända texten till den föreslagna åtgärden. Kommissionen skall underrätta de övriga medlemsstaterna om denna.

Den berörda medlemsstaten skall avstå från att vidta den föreslagna åtgärden under en period av nio månader efter det att kommissionen underrättats; detta under förutsättning att kommissionen inte under mellantiden föreslagit rådet att ändra detta direktiv i den tillämpliga frågan. Om emellertid kommissionen inte inom tre månader efter det att den mottagit nämnda meddelande underrättar den berörda medlemsstaten om att den avser att inge ett sådant förslag till rådet får medlemsstaten omedelbart vidta åtgärden.

Om kommissionen inom ovannämnda nio månader till rådet inget sådant förslag till ändring av detta direktiv skall den berörda medlemsstaten avstå från att vidta den föreslagna åtgärden under en period av ytterligare arton månader från den dag då förslaget inges.

3. Tio år efter dagen för anmälan av detta direktiv skall kommissionen till rådet inge en rapport om hur domstolarnas utslag med tillämpning av artikel 7 e och punkt 1 b i denna artikel inverkat på konsumentskyddet och den gemensamma marknadens funktion. Mot bakgrund av denna rapport skall rådet på förslag av kommissionen och i enlighet med artikel 100 i fördraget besluta huruvida artikel 7 e skall upphävas.

Artikel 16

1. Medlemsstaterna får föreskriva att en tillverkares totala ansvar för personskada, inklusive dödsfall, som orsakas av identiskt lika produktexemplar med samma defekt skall vara begränsat till ett belopp som inte får vara lägre än 70 miljoner ecu.

2. Tio år efter dagen för anmälan av detta direktiv skall kommissionen till rådet inge en rapport om hur tillämpningen av den beloppsmässiga begränsningen av ansvaret i de medlemsstater som använt den möjlighet som medgivits i punkt 1 inverkat på konsumentskyddet och den gemensamma marknadens funktion. Mot bakgrund av denna rapport skall rådet på förslag av kommissionen och i enlighet med artikel 100 i fördraget besluta huruvida punkt 1 skall upphävas.

Artikel 17

Detta direktiv skall inte tillämpas på produkter som satts i omlopp före den dag då bestämmelserna enligt artikel 19 träder i kraft.

Artikel 18

1. Med ecu avses i detta direktiv den enhet som fastställts i rådets förordning (EEG) nr 3180/78 med ändring enligt rådets förordning (EEG) nr 2626/84. Motsvarigheten i nationell valuta skall första gången beräknas efter den omräkningskurs som gäller den dag då detta direktiv antas.

2. Rådet skall vart femte år på förslag av kommissionen se över och om så behövs med hänsyn till den ekonomiska och monetära utvecklingen i gemenskapen revidera beloppen i detta direktiv.

Artikel 19

1. Medlemsstaterna skall sätta i kraft de lagar och andra författningar som krävs för att följa detta direktiv senast tre år från dagen för anmälan av detta direktiv. De skall omedelbart underrätta kommissionen om dessa³⁴³.

2. Det förfarande som angetts i artikel 15.2 skall tillämpas från dagen för anmälan av detta direktiv.

Artikel 20

Medlemsstaterna skall till kommissionen överlämna texterna till centrala bestämmelser i nationell lagstiftning som de antar inom det område som omfattas av detta direktiv.

Artikel 21

Kommissionen skall vart femte år överlämna till rådet en rapport om tillämpningen av bestämmelserna i detta direktiv och vid behov föreslå lämpliga åtgärder.

Artikel 22

Detta direktiv riktar sig till medlemsstaterna.

Utfärdat i Bryssel den 25 juli 1985.

På rådets vägnar
J. POOS
Ordförande

³⁴³ Detta direktiv anmäldes hos medlemsstaterna den 30 juli 1985.

KÄLLFÖRTECKNING

Offentligt tryck

Bet. 1991/92:LU14 – Produktansvar
Prop. 1998/99:130 Del 1 – Ny bokföringslag m.m.
Prop. 1990/91:197 – Produktskadelag
Prop. 1992/93:38 – om ändring i produktansvarslagen (1992:18) m.m.
Prop. 2003/04:121 – Ny produktsäkerhetslag
Prop. 2010/11:80 – Ny lag om ackreditering och teknisk kontroll

Hemsidor

www.iso.org (Internationella standardiseringsorganisationen)
www.lakemedelsverket.se (Läkemedelsverket)

EU-källor

Primärrätt

Fördraget om EU:s funktionssätt

Sekundärrätt

EU-direktivet 2000/13/EG om märkning och presentation av livsmedel samt om reklam för livsmedel
EU-förordningen 2017/745 (Regulation on medical devices) – MDR
EU-förordningen 2017/746 (Regulation on in vitro diagnostic medical devices) – IVDR
Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/95/EG av den 3 december 2001 om allmän produktsäkerhet (produktsäkerhetsdirektivet)
Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 765/2008 av den 9 juli 2008 om krav för ackreditering och marknadskontroll i samband med saluföring av produkter och upphävande av förordning nr 339/93
Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 66/2010 av den 25 november 2009 om ett EU-miljömärke
Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 864/2007 av den 11 juli 2007 om tillämplig lag för utomobligatoriska förpliktelser (Rom II)
Rådets direktiv av den 25 juli 1985 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister (85/374/EEG) – EU-direktivet om produktansvar

Hemsidor

www.ec.europa.eu (EU-kommissionen)
www.europa.eu (officiell EU-webbplats)

Rättsfall

HD

NJA 1977 s. 788, s. 14 och 28
NJA 1982 s. 421, s. 39
NJA 1986 s. 712, s. 27
NJA 1989 s. 389, s. 30 och 44
NJA 2001 s. 309, s. 22 och 23
NJA 2018 s. 475, s. 30

EU-domstolen

- C-300/95 (kommissionen mot Förenade kungariket), ECLI:EU:C:1997:255, s. 44
- C-203/99 (Veedfald), ECLI:EU:C:2001:258, s. 25, 42 och 43
- C-52/00 (kommissionen mot Frankrike), ECLI:EU:C:2002:252, s. 27
- C-154/00 (kommissionen mot Grekland), ECLI:EU:C:2002:254, s. 27 och 46
- C-183/00 (González Sánchez), ECLI:EU:C:2002:255, s. 25 och 27
- C-402/03 (Skov och Bilka), ECLI:EU:C:2006:6, s. 27 och 34
- C-127/04 (O'Byrne), ECLI:EU:C:2006:93, s. 34
- C-177/04 (kommissionen mot Frankrike), ECLI:EU:C:2006:173, s. 34
- C-315/05 (Lidl Italia), ECLI:EU:C:2006:736, s. 41
- C-285/08 (Moteurs Leroy Somer), ECLI:EU:C:2009:351, s. 27
- C-358/08 (Aventis Pasteur), ECLI:EU:C:2009:744, s. 34
- C-412/10 (Homawoo), ECLI:EU:C:2011:747, s. 50
- C-495/10 (Dutruieux och Caisse primaire d'assurance maladie du Jura), ECLI:EU:C:2011:869, s. 21
- Förenade målen C-503/13 och C-504/13 (Boston Scientific Medizintechnik), ECLI:EU:C:2015:148, s. 29

SAKREGISTER

Ackreditering	14	Fri rörlighet	8
Ackrediteringsintyg	14	Fria rörligheten för domar	48
Affärsdrivande verken	43	Företagsegendom	22
Alkohol	42	Förhandsavgörande	22
Applikationsprogramvara	31	Förtutsebarhetsregel	49
Atomolycka	55	Garanterat att konkurrensen inte snedvrids	49
Avfall	30	Gaser	30
Avsedd användning	28	Handlingar som begränsar den fria konkurrensen	49
Bekämpningsmedel	28	Harmonisering	34
Bevisa	39	Hobbymässigt	43
Bevisbördan	49	Ideell skada	47, 52, 54
Bilar	38	Immateriellt rättsintrång	49
Brandfarliga och explosiva varor	28	Importörer	34
Branschrekommendationer	41	Industriell verksamhet	28
Brist	27	Inenheter	31
Byggnad på annans mark	29	Inomobligatoriskt skadeståndsansvar	35
Byggprodukters lämplighet och utsläppande på marknaden	14	Inre marknad	8
CE-märkning	10	Inre marknaden	48, 49
Culpa	23, 27, 37	Instruktionsfel	40
Culpa in contrahendo	49	Internationella konventioner om lagvalsregler	49
Culpös	22	Jaktprodukter	29, 43, 52
Dataskärm	31	Jordbruksråvaror	29, 43, 52
Dataskärmsterminal	31	Jämknings på grund av medverkan	45
Datorer	31	Järnmalm	30
Defect	27	Kemikalieinspektionen	28, 41
Defekt	27, 51, 53	Kirurgiskt ingrepp för byte av defekt produkt	29
Defibrillatorer implanterbara automatiska	28	Kol	30
Direkta kostnader	47	Kommunalt vatten	30
Diskett	31	Komponenter	38
Djur	30	Konstruktionsfelen	40
Dolda fel	27	Konsumentegendom	22, 27, 38
Dubbelförsäkringar	34	Konsumentskyddet	51
Dödsfall	25, 47, 54, 56	Konsumentverket	41
EES	34	Konsumtion	38
EFTA	34	Kontraktuell reglering	23
Elektricitet	30	Kontroll	16, 28
Elektrisk kraft	30	Kringutrustningen	31
Elektriska apparater	30	Kvalitetssäkring	16
Enskilt bruk	39	Kärnavfall	26
Enskilt ändamål	27, 39	Kärnamne	26
Ersättning för sakskada	46	Köprätten	23
EU-länder	34	Köprättsligt fel	22
EU-miljömärke	11	Lagkonflikt	48
Fabrikationsfel	40	Lagval genom avtal	49
Farliga produkter	13	Leksaker	28
Farligt gods transport av	28	Lex loci damni	48
Fast egendom	29	Livsmedel	30
Felprogrammering	32	Livsmedelsverket	41
Firmware	31	Läkemedelsförsäkring	21
		Läkemedelsskador	20
		Läkemedelsverket	21

Lös egendom.....	29	Regressrätt	34, 53
Lösa saker	22, 29	Ren förmögenhetsskada	25, 38
Magnetband	31	Reparatör	30
Magnetbandsminne.....	32	Riksprovplatserna	11
Marknadsförare.....	34	Risker.....	30
Marknadskontroll.....	13	Rom II.....	48
Maskiner	38	Rom II-förordningen	
Maskinvara	31	tillämpas i princip på	
Medicinsk tjänst.....	42	utomobligatoriska förpliktelser....	48
Medicintekniska produkter	21	tillämpning i tiden.....	50
Medvållande	54	Råvaror	30, 38
Medvållande på den skadelidandes sida.....	45	Rättigheter	29
Mikroprocessorer.....	32	Rättvist fördela risker	49
Miljöbalken.....	28, 30, 41	Sakskada.....	25, 38
Miljöskador.....	49	Salmonella	30
Modernt högteknologiskt samhälle	49	Sanktionsavgift	15
Människoorgan för transplantation.....	42	Satt produkten i omlopp	54
Möbler.....	38	Sattes i omlopp	27, 44
Namn.....	34	Sekundärminnen	31
Naturprodukter.....	30	Sjukdomstillstånd	38
Negotiorum gestio	49	Sjukvårdskostnader.....	47
Notified body	16	Självrisk	54
Näringsidkare.....	27, 28, 35, 36, 39, 40	Självrisk vid sakskador.....	46
Näringsidkaren.....	35, 38	Skadegörande produkten	47
Näringsverksamhet.....	14, 18, 24, 38, 39, 43, 44, 46, 53, 54	Skadelidande.....	22, 53
Obearbetade naturprodukter	29, 43	Skadeståndsansättningar av straffkaraktär	46
Offentlig verksamhet	38	Skadeståndsrättsliga specialområden	26
Offentliga organ.....	43	Skadetillfället.....	27
Operativsystemet	31	Skivminne.....	31
Organ	14	Skrivare.....	31
Orsakssamband.....	27, 39	Skydda konsumenternas hälsa.....	49
Orsakssambandet	40	Solidariskt ansvar	37
Otillbörlig konkurrens.....	49	Solidariskt ansvariga.....	53
Pacemakrar	28	Sprängämnesprekursorer	28
Patientskadelagen.....	21	Standarder	15
Personskada	25, 54	Statliga och kommunala bolag	43
inklusive dödsfall.....	29	Stimulera till innovation	49
Potentiell defekt		Straffansvar.....	21, 28, 42
i produkter inom samma grupp etc		Straffavgifter.....	41
.....	28	Stridsåtgärder.....	49
Preklusionsverkan.....	47	Strikt ansvar	25, 30, 44, 45, 51
Preskription	47	Strikt ansvarig.....	22, 28
Preskriptionstid	52, 54	Strikt skadeståndsansvar.....	27
Primärminne	31	Strikt skadeståndsansvarig.....	34
Privat bruk.....	27, 38	Strikta ansvaret	27, 33, 38, 46
Privategendom	27	Strikta produktansvaret	
Processenhet.....	31	senare led i distributionskedjan ...	36
Produkt.....	29, 53	Svavel	30
Produktansvar	48	Sveda och värk.....	47, 52
Produktansvaret är strikt	39	Swedac.....	10
Produkter.....	22	System med olika anknytningsfaktorer	49
Programvara.....	31	Systemprogramvara.....	31
Programvarumarknaden.....	33	Systemskador.....	41
Punitive damages	46	Säkerhetsbrist.....	25, 27, 30, 53
Radiologiska olyckor	26, 30	Särskiljande kännetecken	34
		Tangentbord.....	31

Tekniska och vetenskapliga spørsmål	39
Tillverkardeklaration	15
Tillverkare.....	34
Tillämpliga lagens räckvidd	49
Tjänster	22
Tvingande föreskrifter	44
Underlätta handelsutbyte	49
Undvika konkurrensnedvridning	49
Uppfödare	30
USA	46
Utenheten.....	31
Utombliatoriska förpliktelser.....	48
Utombliatoriska skadeståndsgrundande	49
Utvecklingsskador	41, 44
Varor	22
Varumärke	34
Vatten.....	30
Vård på sjukhus	21
Vårdslös	22
Vårdslöshet	23, 37
Värdepapper.....	29
Vätskor.....	30
Öppet system	11